

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE

Biblioteksdebatt från vänster

#4 2021 – 40 KR



Tillgång till bibliotek – en rättighet för alla?
bis tar tempen på förslaget om tillträdesförbud.

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-DelaLika 4.0 Internationell (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) – om inget annat avtalats.

BESÖK OSS PÅ WEBBEN
Hemsida: <http://foreningenbis.com>
Twitter: @foreningenbis
Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

KONTAKT
tidskriftenbis@gmail.com

MEDLEMSKAP OCH
PRENUMERATION
Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

TRYCK
Ale Tryckteam AB

ISSN
0345-1135

ANSVARIG UTGIVARE
Lennart Wettmark

REDAKTIONSGRUPP
Sofia Berg, Lena Lundgren, Martin Persson, Karin Råghall, Annelien van der Tang och Tobias Willstedt

OMSLAG
Tobias Johansson

GRAFISK FORM
Linus Mannervik

RÄTTELSE

I *bis* 3/2021 ingick texten ”IMMS – mellan lyxkommunismen och träskon” av Olof Risberg. Texten refererar till IMMS som artificiell intelligens. Malmö stad har dock sen tidigare påpekat att IMMS styrs av algoritmer och att det inte är samma sak som artificiell intelligens. I det här numret fortsätter Lovisa Liljegren diskussionen om systemet genom texten ”Bilderna av IMMS behöver nyanseras”.



2021 #4

6. Från A till Ö
9. Panel: Tillträdesförbud på biblioteken?
13. Bilden av IMMS behöver nyanseras
18. Vad är ett bibliotek?
– en fortsättning
21. Distansarbetets vara eller inte vara
23. Urspårad diskussion om censur

”En öppen stad, ej en befästad, bygger vi gemensamt” är rader som har citerats mycket, författade av folkhemsdiktaren Ragnar Thoursie.

Dessa fraser från *Sundbybergsprologen* gör sig påminna även 2021. Orden verkade passa när vi i redaktionen diskuterade det omtalade tillträdesförbudet till bibliotek (och badhus). I detta nummer har vi valt att ställa frågor till en panel om tillträdesförbudet, och illustratören Tobias Johansson har också inspirerats av förslaget när han skapade numrets omslag.

Det är onekligen så att det finns problem med trygghet på bibliotek. Fackens undersökningar visar det, biblioteksarbetarnas levda erfarenhet visar det också. Det är välkommet att ottrygghet och dålig arbetsmiljö diskuteras, men ett tillträdesförbud skapar andra problem – med allas rätt till bibliotek, med rättssäkerhet och med frågetecken om hur ett tillträdesförbud egentligen ska upprätthållas.

Vi lever i en tid med ökad ojämlikhet, diskriminering mot minoritetsgrupper och återkommande problematik med våktarvåld. Vad betyder ett tillträdesförbud till biblioteken i ett sådant samhälle?

Redaktionen

MEDVERKANDE DETTA NUMMER

Olga Beletski är anställd som bibliotekarie på Högdalens bibliotek i Stockholm och jobbar mycket med programverksamhet. Hon slukar allt från norska barnböcker till b-kändisbiografier men läser aldrig en pappersbok. E-boken i mobilen är hennes bästa vän.

Bengt Berg är poet och förläggare för Heidruns förlag.

Andrea Berge, bokslukande bibliotekarie, bosatt i Nynäshamn.

Susann Ek är bibliotekschef i Lomma. Har lång erfarenhet från biblioteksvärlden bland annat som chef för Landskrona stadsbibliotek och för två av stadsdelsbiblioteken i Malmö.

Berith Enkvist arbetar som biblioteks- och kultursamordnare på Norsjö bibliotek, ett integrerat folk- och skolbibliotek och ett av åtta bibliotek inom samarbetet V8-biblioteken i Västerbottens inland.

Tobias Johansson är bibliotekarie och bokbusschaufför, och har gjort numrets omslag. Se fler illustrationer på instagram: @pysslartobbe

Lovisa Liljgren är bibliotekarie i Stockholm med intresse för spelet mellan människa och teknik.

Mats Myrstener är pensionerad bibliotekarie, litteratursociolog, och medlem av BiS.

Eleonor Pavlov. Barnbibliotekarie i Lund med ett hjärta som brinner extra för inkluderingsfrågor.

Karin Råghall är folkbibliotekarie i Umeå, kanske även blivande arkivist.

Röda Lina, *bis* ständiga samtidskommentator.

Annelien van der Tang. Bibliotekarie och sociolog.



Malmö stadsbibliotek öppnar romskt bibliotek. Foto av Lars Mongs, Arxfoto - <https://arxfoto.se/>, CC BY 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=107615081>

Romskt bibliotek öppnas i Malmö

Sveriges första romska bibliotek kommer att öppnas i Malmö under hösten 2022. Det romska biblioteket kommer att ingå i Malmö stadsbiblioteks verksamhet och ska bestå av litteratur på olika varieteter av det romska språket, litteratur skriven av romska författare och litteratur om romsk kultur. Biblioteket är det första fullskaliga romska biblioteket i Sverige. Romer är en av Sveriges fem nationella minoriteter.

Sedan 2020 är 32 folkbibliotek i Sverige utsedda av Kulturrådet till romska läsambassader. Dessa tillkom på initiativ av Bagir Kwiek, Kulturrådets läsambassadör 2020 till 2021. Syftet med de romska läsambassaderna är att de ska utveckla sin verksamhet och sitt bestånd kring den nationella minoriteten romer.

Källa: Kulturrådet och Malmö stad

DAWIT ISAAK-BIBLIOTEKET FÅR ÅRETS HEDENIUSPRIS

Varje år delar Humanisterna ut Hedeniuspriset. Priset delas ut till personer eller verksamheter som under året främjat humanism, rationalism och vetenskaplig kunskap. I år delas priset ut till Dawit Isaak-biblioteket i Malmö med motiveringen att "Dawit Isaak-biblioteket tillgängliggör verk som utsatts för censur eller förbud, och slår vakt om yttrandefriheten".

Källa: Humanisterna

NYTT POPUP-BIBLIOTEK I BISKOPSGÅRDEN

Ett popup-bibliotek har tillfälligt öppnat i norra Biskopsgården i Göteborg. Popup-biblioteket har öppettid från 1 november till och med 31 december 2021. Folkbiblioteket riktar sig främst till barn mellan 0 och 12 år men är öppet även för andra. Det tillfälliga biblioteket har öppnats som ett sätt att arbeta läsfrämjande och relationsbyggande i området, efter en lång tid med coronarestriktioner i samhället.

Källa: Vårt Göteborg

PROTESTER MOT STÄNGNINGEN AV ÄLVSTRANDENS FOLKBIBLIOTEK

Vid årsskiftet försvinner folkbiblioteket från Älvstrandens skolbibliotek i Göteborg. Biblioteket har tidigare varit ett integrerat folk- och gymnasiebibliotek men nu stängs alltså lokalerna för allmänheten. Beslutet har lett till protester bland folkbibliotekets användare. Flera initiativ för att stoppa stängningen har tagits av både privatpersoner och föreningar.

I september lades ett Göteborgsförslag om att behålla biblioteket öppet för allmänheten. Göteborgsförslaget är en struktur för medborgarinflytande i Göteborgs stad. Även föreningen Folkbibliotekens vänner i Göteborg har kritiserat stängningen i en skrivelse till kulturnämnden.

22 november skickade Göteborgs stad ut ett pressmeddelande om att staden kommer ersätta den stängda verksamheten med ett mindre bibliotek vid Eriksbergskranen och ytterligare en biblioteksservicestation.

Källa: Göteborg Direkt och Göteborgs stad

Uppdrag till Kungliga biblioteket om öppen tillgång

Nyligen meddelade regeringen att KB får ett nytt uppdrag att kartlägga och analysera användandet av öppna läresurser och allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen. Uppdraget ska genomföras med inriktning på det allmänna biblioteksväsendet.

Öppna läresurser är avgiftsfria och digitalt tillgängliga läromedel samt undervisningsmaterial som är fria att använda för alla människor. De är antingen upphovsrättsligt fria eller med en licens som tillåter fri användning, bearbetning och spridning av materialet. Allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen handlar om olika typer av interaktion mellan forskningen och det omgivande samhället.

I oktober 2022 ska KB lämna en skriftlig redovisning av arbetet med öppna läresurser, följt av en redovisning i januari 2023 av arbetet med uppdraget om allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen.

Källa: Utbildningsdepartementet

BRITTISKA SKOLBIBLIOTEK SAKNAR RESURSER

The Guardian rapporterar att 40 procent av alla brittiska grundskolor helt saknar budget för sin skolbiblioteksverksamhet. På många skolor saknas bibliotek. Detta får som resultat att vissa lärare köper böcker för egna pengar till sina elever eller förlitar sig på donationer.

Nu har National Literacy Trust (NLT) och Penguin Random House UK (PRH) inlett ett samarbete för att stötta och förstärka 1000 skolbibliotek. Målet är att erbjuda biblioteken nya böcker, utbildning och andra resurser.

RAPPORT VISAR DIGITALT UTANFÖRSKAP

Var fjärde riskerar att hamna i ett utvidgat digitalt utanförskap genom att inte använda internet, inte känna till digitala tjänster eller inte kunna använda dem på egen hand. Det visar rapporten *Svenskarna och internet 2021*. Det är nästan enbart äldre personer som befinner sig i eller riskerar att hamna i digitalt utanförskap. Installera och använda mobilt Bank-ID, installera och använda vårdappar och genomföra köp på internet är några viktiga områden där det finns behov av hjälp.

Källa: Internetstiftelsen

VÄRLDENS BIBLIOTEK TILLDELAS GRETA RENBORGS PRIS

Priset delas ut av Svensk biblioteks förening till ett bibliotek som lyckats med god marknadsföring eller till enskilda biblioteksanställda som utmärkt sig speciellt på området och som arbetar i Greta Renborgs anda.

Greta Renborgs pris 2021 går till Världens bibliotek som är en digital tjänst med e-böcker och e-ljudböcker på andra språk än svenska.

Ur juryns motivering:

Att skapa rikstäckande åtkomst till dessa språkliga tillgångar främjar läsning och kunskap, det ger ökad möjlighet att verka i samhället på lika villkor och det gör bibliotek till en än mer relevant resurs för människor som bor i Sverige. I Greta Renborgs anda har Världens bibliotek breddat, demokratiserat och ökat tillgängligheten till angelägen litteratur.

Källa: Svensk biblioteks förening



Greta Renborg 1921-2005. Foto: Greta Renborgs arkiv, Uppsala universitetsbibliotek. Bilden är beskuren.

Från A till Ö

Litteratur som finns på biblioteken bär på oändliga perspektiv och möjlighet till fördjupning. Hur skapas möjligheter på biblioteken för berättelserna att samspela med varandra? Annelien van der Tang jämför i en reflekterande essä biblioteken med bland annat museiverksamhet där man arbetar tematiskt och utifrån kontext med sina samlingar. Kan biblioteken bygga upp liknande berättelsevärldar?

Text: Annelien van der Tang

På nattduksbordet ligger en trave med böcker. I två av dem har jag börjat läsa, en har jag dissat efter sju sidor, boken längst ned köpte jag för en månad sedan efter att ha läst en recension. En bok man måste ha, men nu när jag väl äger den har den tappat sin attraktionskraft. På mitt skrivbord finns ett tiotal böcker som jag har lånat på bibliotek. Och sedan har jag i vardagsrummet min allra heligaste stapel med böcker som jag absolut måste läsa inom den närmaste framtiden. Högen växer stadigt. Om jag ska tro på alla de som har rekommenderat dessa böcker till mig, har jag många svindlande läsupplevelser att se fram emot.

Det fanns en period i mitt liv där jag tog mig tid att läsa färdigt den ena boken efter den andra. Det var då jag utbildade mig till bibliotekarie för att alla skulle få samma läsupplevelser och för att möta andra för att kunna prata om berättelserna jag hade läst.

Mitt sätt att läsa har blivit fragmentariskt och det gör mig rastlös. Ju mer högarna växer, desto större blir min längtan till fördjupning. Jag behöver hjälp! Samtidigt undrar jag utifrån min professionella roll som utvecklare inom bibliotek om biblioteken skulle kunna spela en roll i kampen mot fragmentarisering. Hänger mitt förändrade sätt att läsa ihop med bokmarknadens och medielandskapets förändringar? Och vad skulle detta kunna innebära för bibliotekets läs- och litteraturfrämjande verksamhet?

Bibliotekets stora samling

Under de senaste decennierna har folkbibliotekens roll utvidgats markant och det har blivit en förskjutning från bibliotek som fokuserar på utlån av böcker, till bibliotek mitt i lokalsamhället med ett rikt programutbud och som mer än tidigare fokuserar på empowerment, att utjämna sociala klyftor och på delaktighet och med-

skapande. Samtidigt har bibliotekets samlingar genom digitalisering ännu mer tillgängliggjorts. Svenska folkbibliotek har ett samlat bestånd på mer än 33 miljoner fysiska medier och ett nästan lika stort bestånd av e-medier. Samlingar som täcker nästan alla ämnen och teman som är viktiga i ett människoliv. Varje år köper folkbibliotek tillsammans 2,2 miljoner böcker för mer än 400 miljoner kronor. Vi vet exakt på vilka bibliotek böckerna finns.

Men jag har en känsla att den ökade tillgången till medier inte ger mig fördjupade läsupplevelser, tvärtom. Tillgången till antalet titlar har utökats enormt, men ju fler titlar som finns desto högre blir mina travar med olästa böcker. "Tänk mindre på tillgång och mer på urval" twittrade bibliotekarier redan i 2010 under Rasmus Fleischers föreläsning "Digitalt överflöd skapar behov av urval" på Halmstadskonferensen (nordisk bibliotekskonferens). Biblioteken arbetar mycket med boktipsande i rummet och på sociala medier. Paradoxalt nog är dessa boktips en av orsakerna till mina högar med olästa böcker. Det är hur lätt som helst att köpa, ladda ned eller låna hem den tipsade boken. Ju högre travarna är desto större chans att böckerna förblir olästa. Läsfrämjaren Aidan Chambers är en outtröttlig förespråkare för allas rätt till litteratur, men även viktig för litteraturens rätt till tänkande läsare. Biblioteken har alltid arbetat utifrån allas rätt till litteratur genom att tillgängliggöra sina samlingar utifrån olika målgruppers behov. Det finns böcker inom olika genrer, på olika språk, i olika format, för olika åldrar, olika svårighetsgrad, utifrån olika perspektiv. Bibliotekssamlingarna kännetecknas av bredd, mångfald och kvalitet.



Foto: Sofia Berg

Bibliotekets litteraturfrämjande uppdrag

Biblioteken arbetar inte på samma medvetna sätt med litteraturrett till tänkande läsare. Kanske de till och med utgår från den logiska implikationen om A så B. Härmed vill jag på inget sätt förminska bibliotekens litteraturfrämjande insatser som bokprat, författarsamtal, bokcirklar med mera. Bibliotekens läs- och litteraturfrämjande uppdrag är fortfarande ett av deras kärnuppdrag. Oavsett hur stort utbudet är och hur många aktiviteter som erbjuds, visar tidningsrubriker och forskningsrapporter att vi inte har kommit i mål. Dagens barn och ungdomar, men även en alltmer växande grupp vuxna, vill inte läsa längre; läsmotivationen har sjunkit dramatiskt. Läsning har fått negativa konnotationer som jobbigt, svårt, tråkigt och är framför allt för tidskrävande. Alla pekar på att människor har för lite tid och att det finns ett för stort utbud. En kamp om relevansen och människors tid. Vem bemästrar konsten att trollbindas bäst?

När vi pratar om tid är det intressant att se på idén om "pace layers"; tempolager som introducerades av den amerikanska framtidsforskaren Steward Brand 1999 i boken *The Clock of the long now*. Sex olika staplade lager som vart och ett representerar olika tempon. Det översta lagret representerar mode, snabba förändringar som kräver största delen av vår uppmärksamhet. Sedan följer handel, infrastruktur, styrning och till slut kultur och natur. Kultur och natur är betydligt långsammare tempolager än mode och kräver en långsam begrundan. Jag kan få en känsla av att biblioteken när det gäller utlån befinner sig i det översta lagret istället för att mer följa det långsamma tempo som kulturen kräver. Bibliotekets samling har förvandlats till en upphämtningsplats där låntagare hämtar böcker som de har hört talas om. De flesta in-

spireras utanför bibliotekets rum. Långa reservationsköer av böcker som diskuteras i medierna vittnar om detta. Svenska originaldeckare har från millennieskiftet ökat i den bästsäljande pocketutgivningen och står för flest utlån på biblioteken. Bibliotek som jaktmark för den ultimata läsoplevelsen som utlovas på sociala medier. Boken som håller dig vaken om natten. Mängden nyutkommen litteratur tenderar också att dra uppmärksamhet från den äldre litteratur som kan förmedlas mellan generationer. Samtidigt påpekar Åse Ericson, Storytels landschef för Sverige, i en intervju 2019 att backlist-konsumtionen ökar. Äldre titlar blir till nyheter både för genreöverskridande läsare och nya läsare. Extra tydligt blir detta när det släpps nya delar i en serie och lyssnare letar upp tidigare delar eller andra verk av samma författare. Jag kan inte låta bli att tänka: "Vad då backlist? Är inte biblioteket traditionellt sett den ultimata platsen för backlistlitteratur. När missade vi båten?"

Hitta rätt

Serendipitet, en oavsiktlig upptäckt, en positiv överraskning vid sökandet efter något annat, anses vara en av styrkorna med bibliotekets samling. En läsare kommer dit för att låna del 6 i en deckarserie men går hem med en kokbok. Men hur förhåller sig serendipitet till bibliotek som upphämtningsplats? Att kunna strosa runt bland hyllor och bli inspirerad kräver en förkunskap kring genre, formspråk, författare, tidsepok med mera. Utan denna förkunskap är det nästan omöjligt att hitta rätt bok, en bok som man vill läsa och som dessutom ger mersmak. Bokryggarna kan inte ses som ett riktmärke. Själva bokstavsordningen främjar knappast ett möte mellan berättelse och den potentiella läsaren och den för-

binder definitivt inte berättelserna med varandra. Skyltning skapar intresse, men en anonym boksnummer får bort oss från fokus. För en bra skyltning krävs ett väl genomtänkt bokurval. Hur gör man ett sådant urval där böckerna sätts i ett sammanhang?

Olika perspektiv

Låt oss ta en utflykt till museernas värld för där tänker man precis tvärtom. Ett föremål sätts alltid i sin kontext och berättar olika historier. Museets samling berättar på ett kronologiskt och tematiskt sätt. Samma föremål eller konstverk kan därmed berätta olika historier. Det kan ta oss med på en resa i tid och rum. Ett kontinuerligt perspektivbyte är kännetecknande för museer. Museerna ger vid varje ny utställning sina besökare ett par nya glasögon att se genom.

Även spelindustrin kan ge oss en insikt. Den visar oss att den game-ande (framtidsgenerationen vill engagera sig länge och djupt i olika berättelsevärldar och att det finns en hög tolerans för icke linjärt och valbart berättande (Koljonen, 2015, s. 33). Kanske som en reaktion på det enorma utbudet som finns – vem vet. När vi hittar någonting som intresserar oss vill vi gärna fördjupa oss. Det var inte länge sedan ordet nörd fick en ny innebörd. Från början var det ett nedsättande uttryck för en tont i största allmänhet. Idag används nörd om en pålitlig expert inom sitt område oftast kopplat till en oändlig mängd specialistinformation och kontakter på webben.

Hur svarar biblioteken på denna längtan efter fördjupning och hur kan biblioteken synliggöra det icke linjära och valbara berättande som ligger dolt i den stora samlingen? Hur kan olika berättelser samspela med varandra och därmed fördjupas? Litteraturen bär på många olika perspektiv men dessa förblir helt osynliga tills du läser boken. Finns det en möjlighet att synliggöra dessa olika perspektiv i rummet, som både vana och ovana läsare skulle kunna känna igen sig i, identifiera sig med, bli attraherad av, vilja veta mer om? Och skulle det kunna skapas förbindelser mellan de olika berättelserna?

Vägledning

Museerna leder sina besökare på ett pedagogiskt sätt med skyltning, audioturer och/eller appar genom sin samling. Biblioteken gör precis tvärtom och lämnar besökarna till bokstavsordningen (när det gäller litteraturen). Hur skulle en audiotur bland skönlitteraturen kunna se ut?

Låt oss göra ett tankeexperiment där vi med hjälp av en app, audiotur eller olika spår tar oss runt i bibliotekets samling. Vi väljer **60-talet** och turen börjar med Gunnar Ardelius bok *Friheten förde oss hit* om en svensk familj som flyttade till Liberia i slutet av 1960-talet eftersom fadern har fått ett jobb på ett stort gruvföretag. Sedan leder turen oss till Åke Edwardssons *Jukebox* som berättar om Johnny Bergman som serverar jukeboxar och kör runt i en Volvo Duett. Boken för oss till småstädernas Sverige 1964. Nästa bok på vår audiotur är Roy Jacobsens *Underbarn* och vi kommer till Norge. Boken berättar om vänskap, lek, kärlek och glädje men också om tillkortakommanden, misshandel och övergrepp. En vemodig och sorglig bok. Vårt nästa stopp på turen är Nobelpristagaren Doris Lessings bok *Ljuvaste dröm*, en familjekrö-

nika i London-miljö under 60-talet om idealisternas brist på mänsklighet och de politiska eldsjälarnas ynkliga inre. Vi avslutar vår 60-tals tur med *Till alla människor på jorden och i himlen* av Björn Ranelid, en Malmöskildring som berättar om en barn-dom med både kärlek och mobbning.

Detta är ett tafatt försök att lägga tvärförbindelser mellan olika böcker med samma tema. I min fantasi ska man kunna välja bland många litterära rundturer med olika teman: mödrar, Shanghai, far och son-relationer, försoning, flykt, avsked, sorg, olika livsöden, uttråkade hemmafruar under 50-talet, barndomskildringar, Berlin med mera. Ni förstår, det finns ett oändligt antal. Det kan vara ett författarskap, one-book-wonders, prisade böcker, böcker med fem stjärnor, böcker med ett sorgligt eller lyckligt slut, kartor av länder eller detaljerade kartor av städer. Litteraturhistoria visar att böckerna inte skrivs i ett (geografiskt) vakuum. *Ingen människa är en ö* skrev redan den engelska poeten John Donne (1572-1631). Det gäller även många romaner. Författare påverkas av andra författare och påverkar andra författare. Böcker bygger på andra böcker.

De cirka 5 000 bibliotekarierna med 37 000 kvalificerade taggar (ämnesord) i sitt bagage har alla förutsättningar att sätta berättelserna i olika kontexter, skapa överraskande tvärförbindelser, ge nya ingångar – allt för att främja processen att bli en tänkande läsare, litteraturens rättighet.

Själv önskar jag mig att biblioteket är mer än Rasmus Fleischers tomma sökruta. Jag vill ha ett tänkande rum som ger mig nya glasögon varje gång jag kommer till bibliotek. Inspiration i själva rummet som sträcker sig längre än skyltning av nyutkomna böcker eller tips inför sommaren. Jag vill ha en kontext, ett sammanhang av olika berättelser, inte enskilda stjärnor, men en stjärnhimmel som skiftar varje gång jag ser på den.

Litteraturförteckning

- Brand, S. (2000). *The clock of the long now: time and responsibility*. London: Phoenix.
- Chambers, A. (2014). *Böcker inom och omkring oss*. ([Ny utg.]). Stockholm: Gilla böcker.
- Koljonen, J (2015). Upplevelsedesign i deltagarsamhället i Riksställningar. *Museerna och besökarna 2050: [en framtidsantologi från Riksställningar]*. (s. 29-50) Visby: Riksställningar i samarbete med 8tto/Volante.
- Wikberg, Erik (2019). *Bokförsäljningsstatistiken 2019*. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningens Service AB och Svenska Förläggareföreningen Ek.

Tillträdesförbud på biblioteken?

I september i år meddelade Sveriges justitieminister Morgan Johansson att regeringen kommer lägga fram ett lagförslag om tillträdesförbud på bibliotek och simhallar. Regeringen lät Brottsförebyggande rådet (Brå) kartlägga brott och ordningsstörningar på bibliotek och simhallar. Propositionen om tillträdesförbud väntas i januari 2022. Om lagförslaget går igenom förväntas lagen träda i kraft 1 juli 2022. Sedan 1 mars 2021 finns en ny lag om tillträdesförbud till butiker. För butiker gäller att personer kan portas från butiker om det av särskilda omständigheter finns risk för att brott ska begås eller för allvarliga trakasserier mot personer som befinner sig där. Om man bryter mot ett tillträdesförbud kan man dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Olga Beletski

Vad tycker du om förslaget om tillträdesförbud?

Jag tror att ett bredare angreppssätt för att trygga biblioteksrummet skulle vara mer effektivt än att porta enskilda besökare. Ofta blir dylika straffåtgärder en signalpolitik som inte tar tag i det verkliga problemet, som exempelvis nedmonteringen av viktiga funktioner i samhället. På Högdalens bibliotek har vi tidvis haft problem med mycket stök, bråk och missbruk men jag ska ge några exempel på hur vi lyckats vända det till det bättre, utan att några besökare har behövt portas från lokalen.

För ett par år sedan införde vi en femstegsmodell som varit effektiv för att stävja stök och som hjälpt personalen att agera på liknande sätt i stökiga situationer. Innan var det svårare att veta hur man skulle agera. Därför blir jag också lite oroad av följande formulering i Brås kartläggning av brott och ordningsstörningar på simhallar och bibliotek: "För biblioteken skulle ett tillträdesförbud även vara aktuellt om personen i fråga riskerar att väsentligt störa verksamheten, utan att gärningen nödvändigtvis behöver vara straffbar." Det riskerar att bli godtyckligt vem man avser att porta.

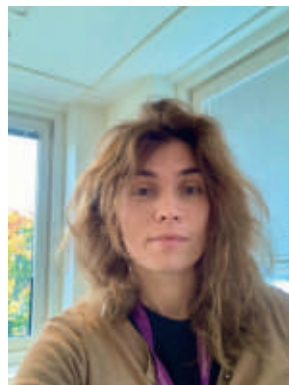
Det som hjälpt allra mest att skapa en tryggare stämning på Högdalens bibliotek är den trygghetsrenovering vi fick möjlighet att genomföra förra året och anställningen av IT-vårdar. Lägre bokhyllor och en rejäl uppfräschning av lokalen har lett till att besökarna har en större respekt för platsen. Den goda bemanningen ute i loungen har lett till att besökare inte längre smygsu-per vid datorerna. Sammanfattningsvis anser jag att större resurser

PANEL!

bis har introducerat ett nytt stående inslag i form av en panel, som får kommentera en dagsaktuell händelse. Hör gärna av dig med tips på panelteman!

Redaktionen

Diskussionen om huruvida personer ska kunna portas från bibliotek eller inte har pågått under flera år men har efter lagen om tillträdesförbud till butik blivit mer påtaglig. *bis* har samlat ihop en panel av tre personer som arbetar på bibliotek eller med biblioteksfrågor för att höra vad de tänker om regeringens förslag.



Olga Beletski jobbar på Högdalens bibliotek i Stockholm.

Foto: Privat

och en god bemanning ger bättre resultat än att kunna porta enskilda besökare. Jag har också svårt att se hur ett tillträdesförbud skulle fungera i praktiken. Till skillnad från simhallar krävs inget inträdeskort för att ta sig in, utan lokalen är öppen för alla.

Biblioteken ska vara tillgängliga för alla. Hur tror du att tillträdesförbud skulle påverka den enskildes rätt till biblioteksverksamhet?

Självklart är tillträdesförbud inte förenligt med det demokratiska uppdraget. Särskilt eftersom vårt bibliotek också är röstningslokal vart fjärde år. Samtidigt – och nu riskerar jag att säga emot mig själv – om inga andra lösningar lyckas genomföras, kanske ett tillträdesförbud i vissa fall är nödvändigt för att kunna säkerställa andra personers rätt att tryggt kunna vistas på biblioteket.

Susann Ek

Vad tycker du om förslaget om tillträdesförbud?

Jag tycker förslaget är intressant men jag ställer mig inte bakom det. Men det är bra att utmaningen med otrygghet på bibliotek lyfts.

När jag läser förslaget undrar jag hur det rent praktiskt är tänkt att fungera. Tillgänglighet är vår främsta framgångsfaktor, vi vill ha så låga trösklar som möjligt. Hur ska vi då säkerställa att personer som betett sig så illa att de fått tillträdesförbud inte kommer in? Och vem bestämmer vilket beteende som är olämpligt? Och på vilka grunder jämställs egentligen bibliotek och badhus?

Viktiga frågor som säkert kommer att kräva både tid och kompetens att utreda. Samt kostar att genomföra. Jag tror absolut att det finns andra vägar att komma åt problematiken.

Så många gånger jag varit med om att hantera stökiga besökare. Stök och oväsen som på ett ögonblick skrämt bort andra besökare för lång tid framöver. Och som skapat en fullständigt ohållbar arbetsmiljö. Så lockande det varit att bara släppa in besökare som vi vet rör sig lugnt i lokalen, inte kastar saker omkring sig och talar vänligt och lågmält med andra besökare och oss i personalen. Istället har vi anlitat ordningsvakter och väktare, möblerat om för att skapa överblick, flyttat undan soffor och fåtöljer och tagit hjälp av andra verksamheter och aktörer utanför bibliotekslokalen för att hantera de barn och ungdomar som stört och förstört för andra besökare. Vi har ägnat timmar åt att diskutera vad biblioteket är för en plats och tagit hjälp av extern expertis för att diskutera förhållningssätt och bemötande. De individer som stört på biblioteket har alla varit kända i andra verksamheter. De orosanmälningar vi gjort är inte den ungens första. Ofta är hela familjen under utredning eller får stödinsatser. Missbrukare rör sig på andra platser i samhället och är kända av polis och sociala myndigheter. Att porta narkotikaförsäljare från bibliotek är en märklig tanke. De ska naturligtvis lagföras. Trakasserier ska självklart anmälas. Men jag har svårt att tro att den skyldige endast uppför sig olämpligt på biblioteket. Oftast är problematiken större än så. Och att bli utestängd även från biblioteket tror jag inte hjälper någon.

Lösningen finns snarare i samverkan. Personal på biblioteken ska självklart få hjälp av huvudman för att klara sitt uppdrag. I de kommuner jag har arbetat har utökad bemanning och samverkan lokalt varit de viktigaste faktorerna för ökad trygghet. Det tar tid och kostar men i förlängningen har det bara varit positivt för kommunen och invånarna.



Susann Ek är bibliotekschef i Lomma

Foto: Anders Ebefeldt

Biblioteken ska vara tillgängliga för alla. Hur tror du att tillträdesförbud skulle påverka den enskildes rätt till biblioteksverksamhet?

Under alla mina år som bibliotekschef i olika kommuner har frågan om tillgänglighet varit högst aktuell. Det har handlat om öppettider och bemötande och om att alla ska känna sig välkomna. Väger vi visa utställningar som kan väcka debatt utan att exkludera besökare? Ska vi arbeta med ljudzoner för att alla ska känna sig nöjda med sitt besök? Vilka ordningsregler är rimliga? Hur ska de kommuniceras? Frågor som diskuteras dagligen för att säkerställa att så många som möjligt känner sig välkomna. Inget är viktigare. Och för många som befinner sig i något slags utanförskap ger biblioteken en unik möjlighet att känna sig som en del av samhället. Gratis och kravlöst. Klädsel och personlig hygien spelar ingen roll. Du kan se ut och lukta hur som helst. Alla är välkomna. Man kan stanna hela dagen. Tyst observera hur andra pratar och rör sig, vara en del i ett större sammanhang. Känna ett slags samhörighet och delaktighet. Fråga om allt möjligt. Läsa, bläddra i böcker, surfa på datorn. Ta del av nyheter och kunskap, få en stunds förströelse. Bli korrekt och vänligt bemött. Och om du vid något tillfälle, kanske på grund av psykisk ohälsa eller missbruk, uppför dig olämpligt och får lämna lokalen, är du alltid välkommen tillbaka dagen efter.

I den bästa av världar finns det gott om sådana platser. De få som faktiskt finns måste vi värna om. Och tänka långsiktigt. Är det verkligen hårdare tag och större fokus på ordning och reda som är lösningen på våra samhällsutmaningar?

Biblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling. Inget kan vara viktigare. Att då utesluta människor från att besöka bibliotek måste vara den absolut sista utvägen. När exakt alla andra möjligheter är uteslutna. Och där är vi långt ifrån nu.

Berith Enkvist

Vad tycker du om förslaget om tillträdesförbud?

Jag tycker inte förslaget om tillträdesförbud är bra då det strider mot allas rätt till biblioteksverksamhet. Även om jag har full förståelse för att det finns bibliotekspersonal som känner sig maktlösa och osäkra när de tvingas hantera hotfulla situationer. Möjligen skulle jag vara mindre säker i min bedömning om jag arbetade i en verksamhet på en större ort där problemen troligen är större.

Men jag tycker ändå att rådande fokus på hårdare straff, fler poliser och nu förslaget att förbjuda människor att komma in på bibliotek är att börja i fel ände. De personer som begår brott, inte följer regler och står utanför det etablerade samhället gör ofta det av en anledning. Jag tycker att det är där fokus borde ligga – vad kan samhället göra för att förhindra att människor hamnar i utanförskap? Jag skulle önska att det i stället för att göra det möjligt att utesluta personer från bibliotek borde satsas resurser på att förstärka de skyddsnät som monterats ner för dem som befinner sig i en utsatt position i samhället; sätta in tidiga insatser från skola, socialtjänst och så vidare. Som det är nu har biblioteken blivit lite av en sista utpost för många i en utsatt position, alla andra dörrar har stängts.

Ur praktisk synvinkel kan jag heller inte riktigt förstå hur det skulle fungera – ska vi då ha vakter på biblioteket som kontrollerar att vederbörande inte kommer in? På vilka kriterier ska en person kunna få tillträdesförbud och vem ska ta beslutet?

På en liten ort med få invånare får bibliotekspersonalen ofta en personlig relation med besökare, även de som kan anses ”stökiga”. Som regel går det att komma långt genom att prata med folk men givetvis kan det uppstå problem ibland. Men att gå så långt som att förbjuda människor att komma in tror jag bara skulle skapa ännu fler problem, det skapar ett ”vi” mot ”dem” som jag inte tror gynnar någon. Biblioteket bör vara öppet för alla och därmed bidra till en utjämning av klyftor genom att ge tillgång till böcker, information, digitala hjälpmedel och mycket annat utan krav på prestation eller köpkraft.



Berith Enkvist är biblioteks- och kultursamordnare på Norsjö bibliotek.

Foto: Privat

Biblioteken ska vara tillgängliga för alla. Hur tror du att tillträdesförbud skulle påverka den enskildes rätt till biblioteksverksamhet?

Det skulle vara negativt för den enskildes rätt till biblioteksverksamheten. Enligt bibliotekslagen ska alla ha tillgång till biblioteksverksamhet. Det finns biblioteksverksamhet att tillgå när en till exempel sitter i fängelse eller ligger på sjukhus men får du tillträdesförbud till biblioteket har du ingen sådan tillgång.

Varför vi behöver prata om vad tillträdesförbud till bibliotek innebär ...

Utifrån ett samtal med juristen Johan Hirschfeldt (f.d. president i Svea hovrätt) har Nick Johnson Jones lovat skriva en text om tillträdesförbud, proportionalitet, konsekvenser och varför det faktiskt spelar roll vad biblioteksmedarbetarna tycker och säger.

Texten kommer publiceras på BiS hemsida.

Dessa dörrar ...

Text: Bengt Berg

Dramaturgin för *Tillkännagivandet för Nobelpriset i litteratur* har varit sig tämligen lik från år till år ända fram till dess att coronan förtog guldkanterna på denna torsdag när Svenska Akademiens täckelse ska falla och förlösa all denna förväntan och spekulation som fyllt kultursidor och medier till bristningsgränsen de senaste dagarna. Så även i år, 2021, om än i lätt reviderad form. Kamerorna kan zooma in de magnetiska dörrhandtagen i Börssalen där den ständige sekreteraren strax harklar sig och säger ... (I år skulle väl Gert Fylkings anarko-ironiska "Äntligen!" landat extra elegant, men är man portad så är man. Dock, hågkommen varje år i just detta dörröppnarögonblick för ett enda ä-ord – magiskt, om än inte episkt.)

Och nu följer en förlägen famlande tystnad i de mediala fåtöljerna – Abdulrazak Gurnah?! Nej, det lät inte riktigt bekant. Gurnah ... Tack vare Google-knappen kommer kommentatorsekan på rätt köl och det konstateras samstämmigt vikten av att de postkoloniala författarna återfinns på litteraturens världskarta och hur härligt det ska bli att fördjupa sig i ett "nytt" författarskap. Den Svenska Akademi som nagelfarits, häcklats och kritiserats de senaste åren framstår nu plötsligt som både klarsynt och utmanande genom att uppmärksamma en i ett fjärran Zanzibar född författare.

Så småningom har man också hittat fram till Celanders förlag, ett av dessa små, hårt kämpande förlag som håller omvärldsbevakningen vid liv. I detta fall tack vare Helena Hansson, som översatt de två hittills utgivna romanerna *Paradiset* (2012) och *Den sista gåvan* (2015). Så helt okänd är han inte, Abdulrazak Gurnah. Men hur var det, recenserades verkligen böckerna när de utkom på svenska för några år sedan?

Det är ju inte första gången som ett litet förlag hittat fram till världslitteraturens avlägsna skattkammare så att vi kan upptäcka viktiga författarskap som annars riskerat att hamna i skuggan av både kommersiell mainstream och välkända bestsellers. Den översatta litteraturens problem ligger i bristande språklig orientering och dominansen av anglosaxisk litteratur. När man så ser på listan över Nobelprismottagare utifrån språklig hemvist är "de europeiska kulturspråken" överrepresenterade. Åttio procent av författarna kommer från Västeuropa och USA och dessutom är ju engelskan det litterära språket även för dem som har sina rötter i andra delar av världen.

Det var först i England som den unge flyktingen Abdulrazak Gurnah började skriva på ett sökande sätt, när han någorlunda hittat existentiellt fotfäste. Han debuterade 1987 och inledde därmed ett framgångsrikt litterärt författarskap på engelska; idag undervisar han vid universitetet i Kent. Kvar i minne och medvetande har han dock bevarat både koloniala och postkoloniala erfarenheter även sedan han realiserat sina möjligheter med hjälp av det gamla imperiespråket.



Bengt Berg. Foto: Heidruns förlag

I detta sammanhang fyller den världsorienterade tidskriften *Karavan* och redaktören Birgitta Wallin en beundransvärd uppgift genom att presentera både all världens författare och utvalda länders samtidslitteratur. Det gjorde hon också i nr 1/2013 i ett temanummer om Zanzibar där årets nobelpristagare Gurnah medverkar med essän "Skrivande och plats": *Jag tror att författare börjar skriva via läsningen, att det är ur processen av insamling och lagring, av ekon och upprepning, som de skapar ett tonregister som gör det möjligt för dem att skriva.*

Gurnah skriver om "ekon" och "tonregister" när det gäller skrivandet, men det gäller också för läsningen för att man ska hitta fram till sin resonansbotten.

Jag tänker på den yrvakenhet som uppstod 13:03 torsdagen 7 oktober 2021 och vad den kan bero på. Givetvis är det omöjligt för kulturredaktionerna att känna till varenda framstående författare i hela världen, det kan ingen begära. Men hur kommer det sig att det paradoxalt nog är dessa små förlag, dessa ordningsamma antikvarier, kunniga bibliotekariéer och enskilda litteraturentusiaster som kan koppla armkrok med Svenska Akademien och ha en större global splitvision än kulturredaktörerna?

Det handlar förstås om prioriteringar, osjälvständighet och bristande förståelse för den brokiga mångfald som faktiskt präglar litteraturen både globalt och innanför våra egna gränser. "Du som inte syns, finns inte!" heter det i reklamens värld, men inte bara där!

Till nästa års tillkännagivande kunde man kanske önska sig ett mindre statistiskt upplägg, varför inte lista dem som en tror INTE kommer att få Nobelpriset, varför inte helt strunta i vadslagsningsodds och valhänta spekulationer i hur Akademien resonerar?

Släpp böckerna loss det är höst!

Bilden av IMMS behöver nyanseras

I *bis* 3/2021 reflekterar Olof Risberg kritiskt om införandet av IMMS (Intelligent Material Management System) på bibliotek. I det här numret svarar Lovisa Liljegren på Risbergs artikel. Hon utgår från sin masteruppsats om folkbiblioteken i Köpenhamn som implementerade IMMS 2013. Liljegren vill nyansera bilden av IMMS och skriver att ett algoritmstyrt, flytande bestånd inte nödvändigtvis är farligt i sig men belyser vikten av bibliotekariers inflytande och insyn i systemet.

Text: Lovisa Liljegren

Olof Risbergs text ”IMMS – mellan lyxkommunismen och träskon” sätter systemet IMMS (Intelligent Material Management System) i en historisk och politisk kontext. Det är en spännande läsning om ett högst aktuellt ämne. I artikeln frågar Risberg sig bland annat vad som händer med bibliotekarierna när IMMS införs. Detta är något jag vill bygga vidare på med avstamp i min masteruppsats ”Smarta bibliotek[arier]: samspelet mellan IMMS och bibliotekarier på folkbiblioteken i Köpenhamn”.¹

Polariteten mellan teknikoptimism och teknikpessimism genomsyrar stora delar av samhället och utgör även starten för Risbergs artikel om IMMS. Samtidigt går det inte att blunda för att teknik som algoritmer och maskininlärning redan är här, och att allt fler branscher måste lära sig att samarbeta med den nya tekniken. AI-forskaren Olle Häggström² gör en uppdelning mellan högtflygande respektive jordnära frågor. De högtflygande är frågor av mer spekulativ karaktär: Vad kommer tekniken vara i framtiden? Hur kommer den se ut? Vad kommer den kunna göra? De jordnära frågorna, däremot, är mer fokuserade på den teknik som finns här och nu och som vi redan samarbetar med. Båda dessa nivåer är viktiga, där de spekulativa får sin betydelse som en förberedelse inför vad den framtida tekniken kan komma att betyda för oss människor. Polariteten mellan pessimism versus optimism kan i vissa fall upplevas som att blunda för den värld vi redan befinner oss i. Vi måste lära oss hur vi kritiskt kan samspela med tekniken för att tillsammans skapa en värld präglad av solidaritet, jämlikhet och – i bibliotekens fall – bildning. I min undersökning av samspelet mellan bibliotekarier och IMMS på folkbiblioteken i Köpenhamn var detta en förutsättning.

Folkbiblioteken i Köpenhamn implementerade IMMS 2013, vilket innebar att systemet redan var en del av vardagen när jag studerade det våren 2021. Implementeringen skedde under en period av besparingar vilket gjorde att flera tjänster drogs in ungefär samtidigt. Hur sambandet såg ut mellan dessa händelser är oklart. Jag har hört röster som hävdar att så inte var fallet. Flera av mina informanter berättade att det fanns ett motstånd mot systemet till en början, där de indragna tjänsterna var en orsak till missnöjet. Dessutom använde de anställda slogan ”IMMS är *bims*”³ vid starten. Den röriga implementeringsfasen har däremot tonats ner och idag rullar vardagen på med dess utmaningar och möjligheter.

IMMS ska underlätta hanteringen av medier

IMMS utvecklades för att minska tiden bibliotekarier spenderar på att hantera material. Förslitningsskador är vanligt hos bibliotekarier. Detta var en tydligt positiv aspekt av IMMS som de jag intervjuade nämnde: i stället för att scanna varje bok räcker det med att scanna en låda. Detta gäller bland annat reservationer – både de som kommer från andra bibliotek och de som ska plockas från hyllor i biblioteksrummet. Detta är mycket tack vare de principer från lager som införts i och med IMMS, det vill säga batchhantering och kaotisk lagringsprincip.

Batchhantering innebär att enskilda material kopplas samman med en streckkod eller RFID-chip som finns på en låda där de enskilda materialen placeras. Detta innebär att det räcker att scanna lådan för att veta vilket material som finns i den. Det underlättar givetvis vid reservationer där bibliotekspersonal innan scannade och stoppade lappar i varje enskilt material. Kaotisk lagrings-

princip handlar om att material inte placeras utefter klassifikation utan där det finns plats. Det kan såklart te sig märkligt för en bibliotekarie som vet vikten av att böcker står på sin rätta plats. Men den kaotiska lagringsprincipen är möjlig just på grund av batchhanteringen som gör att det går att se exakt var enskilda material befinner sig, även när de står huller om buller. Med hjälp av tekniken kan vi alltså hitta material utan att det är logiskt sorterat. Detta innebär självfallet inte att transporter minskar, som Risberg skriver. Men det underlättar för bibliotekspersonalen vid hantering av böcker. En skillnad som framför allt blir påtaglig på större bibliotek där cirkulationen av medier är hög.



Foto: Bbfd, via Wikimedia Commons

Bibliotekspersonal har viss möjlighet att styra algoritmerna

Utöver det utvecklade logistiksystemet så har IMMS fått uppmärksamhet för införandet av AI⁴ som är med och styr urval av enskilda titlar. Precis som mycket annan kritik mot AI ifrågasätter Risberg att det "roliga arbetet" för bibliotekarier tas över av en algoritm. Jag håller med Risberg om att det finns vissa orosmoment, men samtidigt saknas några aspekter kring hur systemet faktiskt fungerar i Risbergs redogörelse. En oro som artikuleras av Risberg gäller hur bestånden i praktiken ska kunna bestå av djup och bredd. Svaret beror på vilka parametrar algoritmen tar beslut utifrån och vilka data den baserar besluten på. En annan oro handlar om utrymmet för enskilda bibliotekarier att kunna utföra professionella omdömen i förhållande till mediebeståndet. Det tror även jag är av största vikt att ta på allvar.

Däremot finns ett visst handlingsutrymme för (områdes)bibliotekarier att vara med och styra beståndet. Den kritik som flytande bestånd har fått, som handlar om att det krävs låntagare som reserverar, stämmer inte helt när det kommer till IMMS. De data som algoritmen baserar sina val av titlar på är cirkulationsdata i bibliotekssystemet. Detta kan förklara bibliotekarien Ellen Håkansson⁵ avslappnade förhållningssätt till de nya systemen när hon beskriver hur detta inte är något nytt i biblioteksvärlden eftersom cirkulationsdata redan styr mycket av vårt arbete med bestånden. Det som skiljer sig åt i och med IMMS är att analyser kan göras på ett mer effektivt och snabbare sätt med tekniken. Med andra ord, analysen outsourcas till algoritmen.

Det handlingsutrymme jag talar om handlar istället om de sektioner som bibliotekarierna på de olika områdesbiblioteken själva sätter upp. Det är alltså inte enskilt algoritmerna som styr vad som står på biblioteken utan detta sker i samspel mellan områdesbibliotekarier, låntagare (som genererar cirkulationsdata), besökare (som pratar med bibliotekspersonalen) samt de som beslutar kring algoritmen. Om bibliotekarierna ser att det finns ett behov av exempelvis science fiction på deras områdesbibliotek kan de alltså upprätta en sådan sektion, bortanför algoritmens beslut kring enskilda medier. Det innebär att det snarare handlar om ett annat arbetssätt för bibliotekarierna än att algoritmerna tar över *allt* det roliga. Beroende på vad man tycker är roligt, så klart.

Utrymme behövs för samspel mellan personal och teknik

De problem som finns med IMMS går att koppla till hur biblioteksorganisationen ser ut och hur den väljer att implementera systemet. I princip alla mina informanter berättade om problemet med gallring där algoritmen gör ett alltför fyrkantigt urval. Många av områdesbibliotekarierna upplevde här sin kompetens överkörd. De berättade att de hade försökt få specialbibliotekarierna att ändra på algoritmen, men specialbibliotekarierna menade istället att det är deras jobb att få personalen att förstå varför de ska följa algoritmens beslut. I det här fallet blir bibliotekarierna inte mycket mer än, för att använda Risbergs ord, "algoritmernas bihang".

Facebooks algoritmer är ständigt återkommande i Risbergs artikel, men hur en algoritm ska fungera har varken Facebook eller andra kommersiella företag monopol på. När det kommer till IMMS är det Lyngsoe Systems som utvecklat algoritmen, men

bibliotekarier är med och styr vad algoritmen ska basera sina beslut på. För att undvika problem kring exempelvis gallring, som mina informanter i Köpenhamn talade om, kan en lösning vara att det går att ta beslut som går emot det algoritmen säger. För rent praktiskt kan det framstå som en omöjlighet att skapa konsensus kring algoritmens parametrar. Detta är ett potentiellt problem där det blir tydligt hur beslut centraliseras och standardiseras i och med IMMS. Finns det därmed en risk att utrymmet för professionella omdömen – som kanske inte alltid liknar andras professionella omdömen⁶ – minskar när besluten kring enskilda medier outsourcas till en algoritm? Jag tror att detta är en risk för ledningen att ta på allvar. Det måste skapas utrymme för samspel mellan enskild fackutbildad bibliotekarie och teknik. Dessutom tror jag det finns en poäng att fråga oss huruvida de kompetenser som en gång krävdes av bibliotekarier faktiskt är de kompetenser som framtiden behöver.

Bibliotekariers ojämna IT-kunskaper är något som Risberg tar upp och frågar sig hur det påverkar vår förmåga att vara med och styra och samspeja med systemet. Många av mina informanter talade om att deras arbete mer och mer kommit att handla om hantering av data och statistik, vilket de kände att de inte riktigt hade kompetens för. Ofta ställde de detta i kontrast till att de var kulturmänniskor, med intresse för film och litteratur.

Men vilken information och kultur vi omges av styrs i allt högre grad av AI. Det är något som alla yrkesgrupper måste förhålla sig till. Därför förespråkar jag att vi, i stället för att oroa oss över våra bristande IT-kunskaper, försöker ta tillfället i akt att tillsammans förkovra oss i vad AI är och hur det fungerar. Det är,

och kommer i allt högre grad bli, en relevant och viktig kompetens för bibliotekarier.

För att kritiskt navigera i det föränderliga informationslandskapet krävs kunskap kring exempelvis algoritmer. Som en del av en profession med uppdrag att vara experter på information är det också vårt uppdrag att förhålla oss kritiskt till den påverkan dessa tekniker har.⁷ Jag håller med Risberg om kritiken mot hemliga algoritmer och den mystifiering det innebär. Därför tror jag på att göra IMMS algoritm öppet tillgänglig för både personal och allmänhet.

Bra organisation viktigare än specifika system

När jag påbörjade min studie av IMMS gick jag in med ett skeptiskt förhållningssätt, med en vilja att genomskåda systemen. Men jag blev överraskad. Många av de områdesbibliotekarier jag pratade med var övervägande positiva. Jag tror att vi bör rikta våra blickar mot den organisation vi är en del av och hur beslut och förändringar bäst förankras hos personalen. Stora förändringar är sällan helt smärtfria. Hur smärtsamma de blir handlar ofta om ledning och organisation, snarare än specifika system i sig. Precis som Risberg ser jag orosmoment, men jag tror det absolut viktigaste är att biblioteksorganisationer förstår vikten av att bibehålla utrymme för bibliotekarierna att nyttja sina kompetenser och sitt professionella omdöme i *samspel* med IMMS.

1) <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9050027>

2) Häggström, Olle (2020). *Tänkande maskiner: Den artificiella intelligensens genombrott*. Fri tanke förlag.

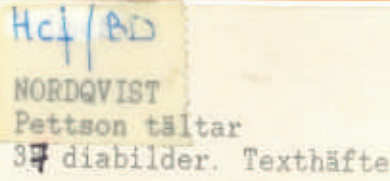
3) Bims betyder ungefär galet på danska.

4) Biblioteken i Malmö är tydliga med att IMMS inte är AI då algoritmerna inte är självlärande. Det är spännande varför de känner sådant behov av att förklara att de minsann inte jobbar med AI. Se exempelvis: <https://malmo.se/Aktuellt/Artiklar-Malmo-stad/2021-01-08-Biblioteken-gor-samlingen-av--medier-algoritmstyrd.html>

5) <https://www.barometern.se/ledare/kritiken-mot-ai-nedvarderar-bibliotekarierna-3b5ba2f1/>

6) Det professionella omdömet under NPM är något som exempelvis filosofen Jonna Bornemark pratat och skrivit mycket om, exempelvis i *Horisonten finns alltid kvar – Om det bortglömda omdömet* (2020).

7) Ett exempel är olika former av bild- och textmanipulation. Här är det viktigt att kunna vara källkritisk även om våra egna ögon inte kan se vad som är manipulerat eller inte – och samtidigt veta vilka källor det går att lita på.



B

Vi lär få vänta länge, kanske till och med mycket länge på att ett nytt stadsbibliotek kommer att byggas i Stockholm. Vi har ju Asplunds fantastiska byggnad från 1928, K-märkt flera gånger om, så varför klaga?

Att sedan huset har svårt att tillgodose de behov som en biblioteksverksamhet av idag behöver göra och arbetsmiljö-
mässigt har en hel del problem, är ju en helt annan fråga som
framför allt är av "underordnad betydelse" eftersom biblioteket
ju rymts i en så tjusig och berömd byggnad. När biblioteket
skulle byggas ansågs det däremot inte alls vara vackert,
klagomålen var många. En insändare i en tidning som bodde mitt
emot byggnaden klagade på att han såg "hattasken" till och med
i sina återkommande mardrömmar.

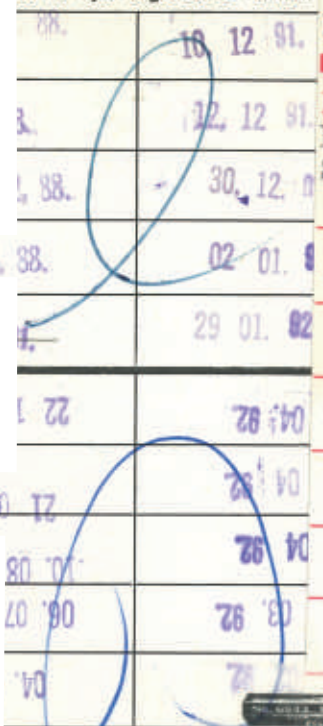
Under höstlovet, som numera kallas läslov, besökte jag Helsingfors några dagar. Staden är sig lik med Esplanaden, Marimekko, Ateneum, Akademibokhandeln och Svenska teatern där man kan äta en god soppa till lunch och fortfarande köpa biljetter av en "verklig person" i en biljettlucka utan att det kostar något extra för den personliga servicen.

Så klart besöktes också det fantastiska nybyggda stadsbiblioteket Oodi (på svenska och engelska heter det Ode som refererar till ordet ode - lyrisk dikt). Biblioteket ligger supercentralt och det är svårt att missa den imponerande byggnaden i glas, trä och betong, präglad av finsk arkitektur och design på topp.

Tanken med det nya biblioteket är att det ska fungera som en mötesplats och nå en bred publik, och det är ingen tvekan om att arkitekterna lyckats väl med detta. I byggnaden är det fullt med folk överallt som sitter med böcker, tidskrifter eller laptoppar. Här finns också plats för exempelvis 3D-skrivare, schackbräden och symaskiner utan att en mer traditionell biblioteksverksamhet får stryka på foten. En fråga jag ställer mig är vad detta kan ha kostat, för självklart är inte ett bibliotek av denna kaliber billigt att bygga. Kultur kostar pengar. Bibliotek också.

Oodi är tekniskt avancerat, särskilt de små fjärrstyrda bokvagnarna som åker omkring väcker uppmärksamhet.

Många sista lånedagar.
et får ej avlägsnas ur fickan.



Unggaher sista ländan

BY A
PAR

落

して、また人生の
「輩」と慕ってい

羽氏は今月八日、
皇市内で開かれた

中国は変化が激し
が、丹羽氏は毎年訪
て見聞を深めている
誠に任にふさわしい
人事だ」と称賛

シア、とりわけ中国を
取り込んだ日本の経
済成長を訴える丹羽

か、注目
投資家を
の可能性
を寄せ
工取の決
中部大阪
など、利
大事な機

Centralt i den kulturpolitik som ligger till grund för att ett bibliotek som Oodi byggs är att det helt enkelt får kosta och att det byggs av medel som gagnar medborgarna och samhället. I Sverige är devisen att kultur (och bibliotek) bör kosta så lite som möjligt, eller ännu hellre vara lönsam(ma). De blågröna politikerna i Stockholm sparar generellt på det mesta

från sjukvård till kultur och generellt på sådant som kan vara till glädje för allmänheten. Jo, det kan låta drastiskt men så är det faktiskt.

Men visst det kan vara ännu värre, som i Texas i USA. Där lever bibliotekarierna ett vanskligt liv. Jenny Nordberg skriver om detta i SvD från 7 november. Republikanerna vill rensa bort litteratur från biblioteken som de anser vara moraliskt och politiskt opassande. Bibliotekarier möter allt som ofta konservativa krafter som lägger sig i vilka böcker som köps in till biblioteken och vad som

lånas ut. De gör också listor på vilka böcker som ska rensas ut. Ett talande exempel är att historieböcker som kopplar samman rasism med slaveriet i Amerika anses olämpliga och litteratur för unga som tar upp HBTQ-frågor ser de som farlig eftersom den kan inspirera ungdomar till att bli homosexuella.

Parallellerna till exempel Polen är ju tydliga.

I Stockholm har man, sägs det, i stället satsat på att bygga ut filialerna. Delvis är det sant, Kista centrum är ett exempel. Medborgarplatsens bibliotek fick en ansiktslyftning, men kostnaderna skenade iväg och biblioteket var stängt i tre år.

Helsingfors har 37 biblioteksfilialer, Stockholm cirka 40.

Asplundhuset är från 1928 så det är snart dags för hundraårsjubileum. Centrala Stockholm har fortfarande bara fem folkbibliotek (plus Läsesalongen i Kulturhuset) trots att folkmängden har ökat med 200 procent sedan 1928.

Så nåväl, vi får tills vidare nöja oss med Asplunds gamla bibliotek och glädjas över att politikerna, än så länge, inte lägger sig i vilka böcker som får finnas i biblioteket.

Röda Lina

**"... en tjänst
som 'riksbarn-
bibliotekarie'
ska inrättas ..."**

Föreningen Bibliotek i Samhälle föreslår i sitt remissyttrande om förslaget till nationell biblioteksstrategi att en tjänst som "controller" inrättas med säte på Kungliga biblioteket. Uppgiften skulle vara att granska att bibliotekslagens formuleringar om barn som en prioriterad grupp efterlevs.

Vad är ett bibliotek?

– en fortsättning

I *bis* 3/2021 ställdes frågan vad ett bibliotek är mot bakgrund av bibliotekens olika agerande under pandemin. I Nederländerna definieras folkbiblioteken utifrån vad de ska göra. Deras uppgifter och organisation skiljer sig från de svenska bibliotekens. Annelien van der Tangs jämförelse bidrar med nya perspektiv till den svenska diskussionen.

Text: Annelien van der Tang

Frågan vad är ett bibliotek är inte så lätt att besvara och ska kanske vid närmare eftertanke formuleras på ett annat sätt. BiS har frågat hur Kungliga biblioteket definierar bibliotek. Cecilia Ranemo, som ansvarar för den årliga biblioteksstatistiken, definierar bibliotek framför allt utifrån finansiering och bemanning samt kravet att de ”på något sätt [ska vara] tillgängliga för allmänheten” och anger själv att detta inte är en definition av ett bibliotek. Oskar Laurin, enhetschef för Bibliotekssamverkan, ger inte heller något tydligt svar och reflekterar framför allt över vad ett bibliotek är när det behövs en definition, till exempel i samband med utdelning av verksamhetsbidrag. Men han konstaterar också att det ”förmodligen [skulle] vara svårt att besluta om en generellt gångbar definition”.

Det tydligaste svaret när det gäller bibliotek hittar vi i svensk bibliotekslag som definierar vad ett bibliotek ska göra, såsom att verka för det demokratiska samhällets utveckling, främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt och ägna särskild uppmärksamhet åt vissa prioriterade målgrupper.

Bibliotekslagen är grunden för all biblioteksverksamhet och är djupt förankrad hos bibliotekskåren. Alla aktiviteter som görs på bibliotek från inköp, programverksamhet, språkcaféer och utlån till läs- och litteraturfrämjande utgår från lagen. Men detta innebär inte automatiskt att vi kan svara JA på frågan om svenska biblioteken lever upp till lagen. Bibliotekslagen har många paragrafer och det finns stora skillnader i vilken utsträckning biblioteken lever upp till lagens olika krav. Frågan vad som är ett bibliotek, är snarare en önskan om kvalitetssäkring av våra uppdrag.

Bibliotekariers praktiska klokhet

Eva Schwarz, filosof vid Centrum för praktisk kunskap vid Södertörns högskola, ger ett helt nytt perspektiv på bibliotek i antologin *Bibliotekariens praktiska kunskap*: ”Biblioteket visar sig



Bibliotek i Utrecht i Nederländerna. Foto: Annelien van der Tang

snarare som ett minisamhälle, där vissa grupper är mer sårbara än andra, där olika intressen ställs mot varandra.” Och i detta minisamhälle finns en osäkerhet vad gäller gränserna, där det inte alltid är tydligt hur det som en besökare kräver ska bemötas och om det över huvud taget ska göras. Bibliotekariers praktiska klokhet är ytterst relevant för att bemästra vardagen enligt Schwarz.

Denna bild bekräftas i Svensk biblioteksförerings rapport *Bibliotek som medborgarkontor*? Enligt rapporten upptar en allt större del av bibliotekspersonalens tid av något som kan liknas vid samhälls- eller medborgarservice, utan att biblioteken har fått uppdrag eller resurser att utföra sådana tjänster. Det finns stora skillnader i vilken omfattning biblioteken uppträder som medborgarkontor. I regeringens rapport *Från kris till kraft – återstart för kulturen* kan vi läsa att allmänhetens tillgång till bib-

liotekens verksamhet och samlingar har försämrats avsevärt under pandemin och att tillgången till folkbibliotek är ojämlikt fördelad i landet. Det har bland annat fått till följd att invånarna i vissa kommuner varit tvungna att resa till en annan kommun med öppna bibliotekslokaler för att kunna uträtta ärenden på internet.

Efter att ha tagit del av dessa aktuella rapporter saknar jag de stora följdfrågorna i debatten, till exempel: Vad betyder den ojämlika tillgången till folkbibliotek för samhällets invånare, i synnerhet för de mest sårbara grupperna? Bibliotekarier med all sin praktiska klokskap arbetar så bra de kan i det lilla minisamhället som kallas för bibliotek, men det är kanske inte alltid good enough?

Biblioteket i Nederländerna

I september arbetade jag från mitt hemland, Nederländerna, och försökte då hitta det holländska svaret på frågan ”Vad är ett bibliotek?” Det som blev tydligt, redan efter ett första samtal med en bibliotekarie på Kungliga biblioteket i Haag, är att Sverige och Nederländerna har olika sätt att se på bibliotek. I Nederländerna finns en tydligare uppfattning om vad ett bibliotek **bör göra** och vart fjärde år görs en uppföljning (certifiering) av hur biblioteken utför sina lagstadgade uppdrag.

När man pratar om bibliotek i Nederländerna pratar man om Biblioteket och menar då alla folkbibliotek. För att bibliotekets varumärke ska vara så tydligt som möjligt har alla biblioteks webbsidor – i kommuner såväl som på riksnivå – samma layout. Det finns också olika nationella projekt som till exempel Bokstart, digitalt medborgarskap och språk för invandrare som genomförs på varje bibliotek under samma namn med samma material. Utöver de nationella programmen har varje bibliotek utvecklat sin egen palett av aktiviteter, oftast i samverkan med organisationer i lokalsamhället. Under pandemin var alla bibliotek i Nederländerna stängda på uppmaning av folkhälsomyndigheten.

Bibliotekslagen

Det finns en bibliotekslag för folkbibliotekens verksamhet i Nederländerna. Kungliga biblioteket, det nationella digitala biblioteket, folkbiblioteken och regionala institutionerna omfattas av denna ramlag som anger vad som **ska göras** på ett folkbibliotek. Det finns fem lagstadgade funktioner för folkbiblioteken:

1. Tillgängliggöra kunskap och information
2. Underlätta och stödja utbildning och det livslånga lärandet
3. Läs- och litteraturfrämjande
4. Organisera möten och debatt
5. Främja konst och kultur

Jag anser att lagens största svaghet är att den inte föreskriver att folkbiblioteken ska vara kostnadsfria. De allra flesta bibliotek är dock kostnadsfria för barn och unga upp till 18 år.

Lagen föreskriver inte heller att det ska finnas ett bibliotek i varje kommun.¹ Men samtidigt uppfattas biblioteksverksamhet som en kommunal angelägenhet som bör subventioneras.



Interiör på Forum Groningen i Nederländerna. Forum är ett kulturcenter som rymmer bibliotek, biograf och delar av Groninger museum. Foto: Annelien van der Tang

Kommuner förpliktar sig samtidigt att aktivt delta i det nationella biblioteksnätverket som bland annat reglerar fjärrlån och medverkan till den nationella bibliotekssamlingen. Biblioteken är självständiga stiftelser med en egen styrelse och får årligen verksamhetsbidrag av kommunen. I de fall kommunerna inte längre vill subventionera biblioteken eller vill dra ned på verksamhetsbidraget är de tvungna att diskutera beslutet med invånarna och angränsande kommuner, som antagligen kommer att märka konsekvenserna av ett sådant beslut. Det finns två kommuner som har valt bibliotek på entreprenad och bedriver biblioteksverksamhet tillsammans med dataföretaget Karmac och de deltar därmed inte i det nationella biblioteksnätverket. De bidrar alltså inte med medierna till den nationella bibliotekssamlingen. Följaktligen har dessa kommuner inte tillgång till det nationella digitala biblioteket, som är en del av det nationella nätverket.

En biblioteksorganisation måste erbjuda en verksamhet som innehåller alla de fem lagstadgade uppdragen. De olika uppdragen kan fördelas mellan filialer och huvudbibliotek. På så vis kan en filial vara en plats som endast lånar ut böcker medan huvudbiblioteket också ansvarar för de andra uppdragen i lagen. Om en biblioteksorganisation (huvudbibliotek och filialer) inte utför alla fem uppdragen är de tvungna att söka samarbetspartner för att kunna uppfylla lagen. En biblioteksorganisation kan då samarbeta med bibliotek i andra kommuner eller så kan bibliotek samarbeta med en annan kulturinstitution för att till exempel utföra uppdraget ”att främja konst och kultur”. Sedan lagen instiftades 2015 har flera bibliotek gått samman i större biblioteksorganisationer och har biblioteken hittat nya samarbetspartners.

Kungliga biblioteket

Kungliga biblioteket har ett tydligt uppdrag och ansvarar för:

- det nationella digitala biblioteket (utveckling, förvaltning, inköp och infrastruktur)

- nationell webbsida med folkbibliotekens utbud
- utbud/ tjänster riktade mot personer med läsnedsättningar
- Biebtobieb, folkbibliotekens digitala kunskaps- och innovationsplattform, där bibliotekspersonal kan hämta och förmedla kunskap, hitta samarbetspartners, samarbeta i grupper
- Bibliotek Campus: en digital lärplattform för bibliotekspersonal med e-lärandemoduler, workshops och övningar
- Trefpunkt: en digital plattform med kurser och material inom digitalisering, språk, hälsa, arbete och inkomst, familj, trafik och ny i Nederländerna. Kurserna riktar sig mot olika grupper i samhället: nyanlända, arbetslösa, familjer med låg litteracitet med flera. Plattformen är ett resultat av ett samarbete med andra organisationer som Skatteverket (digital deklaration), Transportstyrelsen (körkort), Försäkringskassan, Socialstyrelsen, rättsbistånd med mera
- biblioteksstatistik
- den nationella bibliotekskonferensen
- nationella program som Bokstart, digital inkludering och fortbildning för vuxna (läsfärdighet och MIK)

Uppföljning av lagen

Utbildningsministern konstaterade efter en certifieringsprocess för två år sedan att 16 (av 352) kommuner inte uppfyllde bibliotekslagens krav på de fem lagstadgade funktionerna. Sedan 2006 kan biblioteken certifieras av den oberoende organisationen "Certifieringsorganisationen bibliotek, kultur och språk". Den finansieras av utbildningsdepartementet och utför certifieringen på uppdrag av Kungliga biblioteket, den nederländska biblioteks-föreningen, Lässtiftelsen, den nederländska föreningen för kommuner och regioner och föreningen för regional biblioteks-verksamhet.

Certifieringsorganisationen bedömer kvaliteten på bibliotekets utbud och tjänster enligt de fem lagstadgade uppdragen med fokus på program och utbud inom litteracitet (läs- litteratur-, skriv- och språkfrämjande). Denna certifieringsprocess är frivillig och sker i nära samarbete med biblioteken. Av de 776 biblioteken deltar 774 bibliotek vart fjärde år i en certifieringsprocess. Om biblioteken inte uppfyller bibliotekslagens krav får de möjlighet att åtgärda de punkter som inte bedöms vara tillräckligt bra.

I certifieringsprocessen identifieras bibliotekets styrkor och svagheter. Dessutom analyseras om biblioteken har avsatt tillräckliga resurser för att uppnå målen. Denna typ av utvärderingar är värdefulla i dialogen med kommunerna. De allra flesta biblioteks-organisationer (96 procent) anser att certifieringen bidrar till att förbättra verksamheten.

- 1) 2020 efterfrågar det nederländska kulturrådet en paragraf i lagen som ålägger varje kommun att erbjuda ett bibliotek.

I vilket land vill man vara låntagare eller bibliotekarie?

Söndagen den 26 september kör jag tillbaka till Sverige och inser att jag är en lyckligt lottad låntagare i ett land som prioriterar biblioteken högt. Jag kan låna gratis på varje svenskt bibliotek, jag behöver inte betala extra för e-böcker och vart än jag flyttar kommer det finnas ett bibliotek i min kommun. Sverige satsar 44 euro/invånare jämfört med 25 euro/invånare i Nederländerna. Jag tror att ju mindre pengar man satsar desto mer är man tvungen att "hushålla" med pengarna. Jag upplever att de olika nivåerna (kommunal, regional och nationell) samarbetar bättre i Nederländerna än i Sverige men kanske på bekostnad av friheten för varje kommun att organisera sitt bibliotek precis som kommunen vill inom lagens ramar.

Samtidigt kan jag inte låta bli att tänka på de bibliotekariers berättelser jag har läst i *Bankdosor, skam och sms-poesi*, *Bibliotek som medborgarkontor?* och *Bibliotekariens praktiska kunskap*. Bibliotekariers som inte riktigt vet hur de ska bemöta vissa frågor och är tveksamma om de över huvud taget ska svara på alla frågor. Hur mycket klokskap det än finns, bör vi i bibliotekskåren inte ha samvetskal över vardagliga beslut vi tar på vårt bibliotek.

De mest utsatta och sårbara grupperna i vårt samhälle hör minst och kanske behöver de biblioteket mest. Dessa grupper ska veta vad de kan förvänta sig från det egna biblioteket och var de kan hitta svar på frågor för att hitta rätt i samhället. Om ett bibliotek inte kan möta deras behov ska det finnas en instans i samhället som sätter ord på denna brist. Det krävs en bättre uppföljning av bibliotekslagen!

Källförteckning

- Bäckström, Stina (red.) (2020). *Bankdosor, skam och sms-poesi: essäer om bibliotekariens arbete med digitalisering*. Stockholm: KB. Kan hämtas på diva-portal.org Bankdosor, skam och sms-poesi - Essäer om bibliotekens arbete med digitalisering
- Alneng, Marika (2021). *Bibliotek som medborgarkontor?* Stockholm: Svensk biblioteks-förening. Kan hämtas på <https://www.biblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/10/biblioteken-som-medborgarkontor-2021-ok.pdf> (Hämtad 2021-11-11)
- Schwarz, Eva (red.) (2016). *Bibliotekariens praktiska kunskap: om kunskap, etik och yrkesrollen*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. Kan hämtas på http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2016/09/Bibliotekariens_praktiska_kunskap.pdf (Hämtad 2021-11-11)
- Från kris till kraft – återstart för kulturen*. SOU 2021:77. Kan hämtas på <https://www.regeringen.se/4a8386/contentassets/c96ef2e953fd481ebb68d41b980a1d0a/fran-kris-till-kraft-aterstart-for-kulturen-sou-202177.pdf> (Hämtad 2021-11-11)

Distansarbetets vara eller inte vara

De långsiktiga konsekvenserna av den nya situationen med arbete hemifrån – och av de inskränkningar i tjänster och tillgänglighet som biblioteken har gjort under pandemin – måste diskuteras och följas upp. Det anser Andrea Berge.

Text: Andrea Berge

Långsamt börjar vi återgå till vardagen på biblioteken. Jag jobbar på ett kombinerat folk- och skolbibliotek. Folkbiblioteket har haft öppet alternativt erbjudit take-away hela tiden utom en månad i årsskiftet 2020/2021, men all gruppverksamhet (förutom utomhus eller digital) har legat nere i ett och ett halvt år. Först när Folkhälsomyndighetens allmänna råd ändrades i slutet av september 2021 fick jag och min kollega börja gå ut till klassrummen för att bokprata samt ta emot hela klasser i biblioteket igen. (Jag trodde att det skulle ske tidigare, då vi båda var fullt vaccinerade.) Det blev med andra ord en lång period där vi fick köra våra bokprat digitalt via Teams och kontinuerligt packa boklådor till alla klasser.

På min arbetsplats har vi uppmuntrats till en hög grad av hemarbete, något som jag tycker har lett till en alltför kraftig reduktion av verksamheten. Några grupper som tycks ha kommit i kläm i flera kommuner under pandemin är studerande som haft begränsad möjlighet eller i perioder varit helt avskurna från att låna kurslitteratur, barn som brukar låna själva och barnfamiljer som i mycket lägre grad utnyttjat möjligheten till "take away", alla som saknar egen dator som i perioder varit helt utan möjlighet att skriva ut viktiga dokument och uteblivna introduktioner på biblioteket för grupper från till exempel SFI. När öppettiderna i perioder begränsades till dagtid på vardagar, stängde det ute många.

Under pandemin rekommenderade Folkhälsomyndigheten så många som möjligt att arbeta hemifrån. I flera branscher har de anställda jobbat hemifrån 100 procent, i andra branscher har det inte varit möjligt överhuvudtaget. Det om något är en tydlig klassfråga.

Ingen visste vid pandemins början hur länge den skulle vara och på många platser fanns inte beredskap för denna typ av kris. Frågan är hur många som gjort konsekvensanalyser av de beslut som fattats längs vägen? Kommer perioden följas upp och analyseras efteråt?

Kontorsjobb eller kontaktyrke?

Personalen har givetvis jobbat när de varit hemma, delvis med samma och delvis med nya arbetsuppgifter, kunnat utveckla bibliotekets sociala medier, fortbildat sig med mera. Men i grunden ser inte jag vårt yrke som ett kontorsjobb. Det skiljer sig i varje fall i hög grad från person till person i hur hög grad man jobbar med arbetsuppgifter som är platsbundna eller inte.



Sorunda bibliotek signalerade till besökarna. Foto: Andrea Berge

Självklart har det varit bra att alla i riskgrupp har kunnat skyddas från yttre tjänst. Men så länge det inte är allmän lockdown tycker jag att biblioteket ska sträva efter att fortsätta vara tillgängligt i möjligaste mån, om än med begränsningar i antal besökare i lokalen, rekommenderad längd på besöken etc. Instinktivt har jag känt att det är en risk om biblioteksverksamheten sätts på för kraftig sparlåga, att det signalerar att den inte är nödvändig. Det kommer helt säkert konsekvenser i kulturens budgetar de närmaste åren.



Sorunda bibliotek signalerade till besökarna. Foto: Andrea Berge

Ett och ett halvt år är lång tid, i synnerhet sett ur barns perspektiv. När vi återstartade biblioteksbesöken för skolklasser blev det tydligt att vi i viss mån får börja om på noll. Många barn som tidigare var hemmastadda i biblioteket verkar nu ha svårt att orientera sig i lokalen, att hitta böcker de gillar. Det är dessutom långt ifrån alla som återvänt till biblioteket under våra ordinarie öppettider. Jag tror att det kommer krävas aktiv marknadsföring för att komma tillbaka till samma nivå för besök och utlån som innan pandemin.

Vem tjänar på distansarbete?

Själv hör jag till dem som inte alls trivs med arbete hemifrån. Jag vill ha en tydlig gräns mellan arbete och fritid. Bor man litet, i en etta som jag, blir upplevelsen fort att jobbet tar över det fysiska rummet helt. Sedan har ju pandemin i sig inneburit att jag skalat bort de flesta aktiviteter på min fritid och levt mer isolerat, något som också blir mer kännbart när man lever ensam. För mig var det psykiskt påfrestande den månad jag överhuvudtaget inte fick gå till min arbetsplats. Jag saknar kanske allra mest "mellanrummen", att eftersnacka spontant efter ett möte, bolla en idé på stående fot i korridoren. Kort sagt dynamiken som uppstår i ett kollektiv.

Men jag har förstått att många har uppskattat hemarbetet. Alla med långt pendelavstånd till jobbet har gjort en tidsvinst. Det har redan flaggats för att avtal kommer skrivas om i kommunen för att möjliggöra för hemarbete även efter pandemin. Hur regleras vem som får distansarbete och hur ofta? Jag utgår då från att det kommer bli en diskussion om antal timmar/dagar, för vilka arbetsuppgifter etc? Kommer det finnas lokala riktlinjer samt skriftliga överenskommelser mellan arbetstagare och arbetsgivare kring distansarbetet? (Krävs inom statlig verksamhet, hur är det på kommunal nivå?)

Den dagen behovet att upprätthålla avstånd inte längre kvarstår, vad är då skälet till att hemarbete ska fortsätta prioriteras? Borde det inte i så fall föregås av en diskussion om vad som gagnar verksamheten bäst? Hur blir det om cheferna, som i större utsträckning har kontorsjobb, fortsätter jobba hemifrån till stor del?

Fördelar med hemarbetet (här kan andra fylla på med fler exempel):

- Att slippa lägga tid på resor

Nackdelar med hemarbetet:

- Det informella lärandet kollegor emellan minskar
- Minskat teamarbete
- Svårare för nyanställda att komma in i arbetet
- Risk att gräns mellan jobb och privatliv suddas ut
- Ofta sämre arbetsmiljö (ergonomiskt: stol/bord etc.)
- Svårare att fånga upp om någon börjar må dåligt, missbrukar etc.

Jag tillhör även de många som blir utmattade av digitala möten i storgrupp. Jag känner mig desorienterad när jag inte kan känna av stämningen på samma sätt som när alla befinner sig i samma rum. Det tar också energi när själva mötesstrukturen blir rörigare, när det inte framgår vem som står näst på tur att tala till exempel. För små arbetsmöten på upp till fem personer fungerar det något bättre eller om det är en föreläsning, där jag bara behöver rikta uppmärksamheten åt ett håll.

Fler frågor

En farhåga som börjar uttryckas bland lärare är att distansundervisning kan komma att ses som ett sätt att kostnadseffektivisera och minska personalstyrkan i pandemins kölvatten. Finns liknande risker för biblioteken? Vad får det för konsekvenser när biblioteken upprätthållit en viss nivå av verksamhet med färre personer på plats? Alla dessa frågor måste vi hålla liv i och fortsätta att diskutera så att biblioteken inte omedvetet drivs mot en utveckling som i det längre perspektivet är negativ både för våra besökare och för personalen.

Urspårad diskussion om censur

Efter att ha uppmanat biblioteksfolk att ta ställning för transpersoners rättigheter blev Eleonor Pavlov starkt kritiserad i sociala medier och kommentarsfält. Med utgångspunkt i de erfarenheterna diskuterar hon mänskliga rättigheter, yttrandefrihet och bibliotekens ansvar vad gäller urval.

Text & illustration: Eleonor Pavlov

Våren 2020 aktiverade jag mitt Twitter-konto efter att ha varit därifrån några år. Det var kul att återse gamla bekanta, men framför allt tyckte jag att det var intressant att återigen kunna följa diskussioner om frågor som intresserar mig. Eftersom jag just då på jobbet höll på att skriva ett utkast till vår nya hbtqi-handlingsplan sökte jag konton som skrev mycket om hbtqi, både kopplat till bibliotek och ur ett bredare perspektiv. Det var då jag insåg hur utbredd transfobin är, inte enbart bland högerextrema grupperingar och andra kretsar som ideologiskt ligger långt ifrån mina egna värderingar, utan också i vänsterkretsar och bland feminister.

Det finns en stor, och ofta högljudd, grupp människor som förmedlar åsikter som inte kan beskrivas som annat än transfobi. En av de mest framträdande rösterna är författaren J.K. Rowling, som på sitt twitterkonto, med flera miljoner följare, upprepade gånger har framställt transpersoner som ett hot mot cis-kvinnor. Enligt Rowling och hennes åsiktsfränder lockas osäkra unga tjejer att "bli killar" istället för att få stöd i sin egen identitet. Transkvinnor, som enligt detta synsätt egentligen är män, innebär ett direkt hot mot cis-kvinnor om de tillåts att använda toaletter och omklädningsrum avsedda för "riktiga kvinnor".

Rowling har fått stort stöd från många, både från kända personer och vanlig allmänhet, men hon har också mötts av massiv kritik. Kritiken såg Rowling som ett försök att tysta henne, vilket ledde till att hon, tillsammans med mer än 150 andra författare, akademiker, skribenter med flera, skrev ett öppet brev med titeln "A Letter on Justice and Open Debate" som publicerades i *Harper's magazine*.¹

Kontentan i brevet var att det fria ordet är under attack och att vi lever i en tid då det har skapats en ny tystnadskultur, vilket hotar den öppna debatten och, i förlängningen, demokratin. Att tystnadskultur är ett hot mot demokratin kan nog de flesta av oss hålla med om, men frågan är om vi verkligen kan prata om tystnadskultur när personer som anser sig bli tystade fortfarande har möjlighet att nå ut med sina åsikter. Jag tycker inte det. Att bli emotsagd och kritiserad är inte samma sak som att bli tystad.

Tystnadskultur är något som också har debatterats i Sverige, inte minst de senaste åren. Även Rowlings uttalande om transpersoner fångades upp både av svensk media och allmänhet. Det skrevs artiklar och debattinlägg. Det gjordes också namninsamlingar till stöd för transpersoner där den som skrevs under av näs-

tan tusen anställda, förtroendevalda och medlemmar i Svenska kyrkan kanske blev den mest uppmärksammade.²

Biblioteken – en trygg plats för transpersoner

En grupp som inte varit så aktiv i debatten var bibliotekarierna. Visst hade enskilda biblioteksanställda, jag själv en av dem, lyft frågan, men inte i någon större utsträckning. För att ändra på detta var vi några personer som startade en namninsamling för biblioteksfolk.³ Kunde Svenska kyrkan ta ställning kunde vi det också. Svensk biblioteksförerings expertnätverk för bibliotekens arbete med hbtq+ hade dessutom precis släppt en guide om bibliotek och hbtq+ så ämnet var högst aktuellt.⁴

Det vi skrev under var att bibliotek ska vara till för alla och alla ska kunna känna sig välkomna och trygga på våra bibliotek, både personal eller besökare. Självklarheter egentligen, men debattklimatet hade skapat ett behov att specificera att detta även gäller transpersoner. För trots att J.K. Rowling och hennes likar fortsätter säga att de inte har något emot transpersoner har mycket av debatten ändå kretsat kring transpersoners rättigheter, där transpersoners blotta existens har ifrågasatts.

I Sverige hade frågan dessutom aktualiserats när Kajsa Ekis Ekman bok *Om könets existens* publicerades i mars. Där J.K. Rowlings åsikter kunde avfärdas som åsikter sågs Ekmans ord som fakta på att den så kallat "nya synen på kön" gått för långt. Ekman anser sig ha hittat bevis på att det som av vissa ses som ett positivt breddat könsbegrepp i själva verket bör anses vara en återgång till förlegade könsroller, vilket får allvarliga konsekvenser för cis-kvinnor. Jag tänker inte diskutera innehållet i Ekman bok, det har så många andra gjort i såväl recensioner och debattskrifter, men jag vill poängtera att oavsett innehåll och oavsett hur "sant" detta kan anses vara så har boken använts som slagträ i debatten om transpersoner. Det går inte, hur gärna någon vill, att se den här boken som neutral. Att den, i stort sett varje gång den nämns, väcker svallande känslor, oavsett du håller med eller inte, är ett tydligt bevis på det. Och det måste gå att påpeka det, utan att det tolkas som en vilja att censurera.

I augusti skrev *Biblioteksbladet* om namninsamlingen för transpersoners rättigheter.⁵ I artikeln intervjuades jag själv och Tamara Laketic Karlsson om bakgrunden till namninsamlingen. Vi tog upp den hätska debatten och hur den har gjort att många trans-



Eleonor Pavlov

personer känner sig allt mer otrygga. Dessa tankar vidareutvecklade vi i september när vi på uppdrag av upp av *Biblioteksbladet* skrev en debattartikel.⁶

Återigen försökte vi lyfta att det är rimligt att vi som jobbar på bibliotek, som vi skrev i debattartikeln, ”bör ta ställning för transpersoners rättigheter för att visa att vi tar bibliotekens demokratiska uppdrag på allvar”.

Och ni kan inte gissa vad som hände sen, som det brukar heta i clickbait-annonser. För även om jag vid det laget hade följt debatten om transpersoner och kön i över ett år och sett hur obehaglig den ofta blir hade jag inte kunnat föreställa mig den effekt vår debattartikel skulle få.

Hård ton i sociala medier

Jag har sett både hat och hot i sociala medier och kommentarsfält många gånger, men jag kan säga att det är något helt annat när det är riktat mot dig själv. Några hot såg jag visserligen inte, men det var kommentarer som kallade mig och Tamara både det ena och andra otrevliga. Kommentarererna var både obehagliga och många, och då hade det bara börjat.

Men allt var inte dåligt. Jag fick mycket stöd de här dagarna. Många delade mitt inlägg och många gav sig in i debatten. Flera skickade fina meddelanden där de både uttryckte sitt stöd och berättade hur mycket det betydde för dem personligen. En vän

till mig gick in i kommentarsfältet och skärmdumpade alla positiva kommentarer så jag kunde se att dem, utan att tvingas att se hatet som omgärdade dem. Och trots att jag gärna hade sluppit se all denna obegripliga ilska bekräftade dessa reaktioner att vår text behövdes, vilket både jag och Tamara sen poängterade i den intervju i *Biblioteksbladet* som publicerades senare samma vecka.⁷

För det är inte rimligt att en debattartikel till stöd för mänskliga rättigheter ska uppröra så här mycket. Oavsett hur jag vänder och vrider på det kan jag inte se det. Och jag kan inte heller på något sätt se hur vår text skulle uppmäna till censur och ett hot mot fri åsiktsbildning. För det var vad som kom därefter. Det vi skrev kom att skruvas bortom rimlighet till att framställa oss som censurivrare. Inte bara hos privatpersoners konton, utan av starka röster, som till exempel Cissi Wallin med över 90 000 följare på instagram.

I vår debattartikel nämnde vi Kajsa Eki Ekmans bok. Ingenstans sa vi att bibliotek ska gallra eller låta bli att ta in boken. Vi sa inte det eftersom vi inte tycker det. Personligen tycker jag att den debatt i vilken boken har använts som bevis på att transpersoner är sjuka och ett hot mot cis-kvinnor är högst allvarlig. Den debatten innebär uppenbara risker för transpersoners liv och hälsa, oavsett vad syftet är eller har varit med boken. Men jag anser inte att bibliotek ska göra urval vare sig det gäller inköp eller gallring byggt på enskilda bibliotekariers åsikter, det är inte så det

funkar. Jag tror att jag ganska tryggt kan påstå att åsikter inte är en faktor i mediepolicyer på något bibliotek, och skulle det vara det så finns det inte lagligt belägg för det.

Det vi skrev om Ekmans bok är att ett hbtq-certifierat bibliotek, det vill säga ett bibliotek där personalen ska ha grundläggande kunskap om och arbeta extra med hbtq-frågor, hade planerat en digital bokcirkel om just den boken. Jag kan tycka att det är ett olyckligt val av bok, i synnerhet på ett hbtq-certifierat bibliotek, på grund av sammanhanget boken har hamnat i, men det var inte heller det vi ifrågasatte. Det vi kommenterade var att det ingenstans i beskrivningen av programpunkten framgick att det här är en väldigt kontroversiell bok. Det kan vara högst relevant att ha bokcirklar om kontroversiella böcker, vi ska inte väja för böcker bara av den anledningen. Men en kontroversiell bok kan behöva presenteras som just det och inte som vilken bok som helst.

Jag tycker fortfarande inte att det är varken konstigt eller orimligt att påpeka detta. Det jag däremot tycker är konstigt är att det vi skrev har tolkats som att vi menar att Ekmans bok ska märkas upp med varningstexter på omslaget, om den ens köps in och inte gallras. Jag tycker att det är en ganska absurd tolkning, och det är inte utan att jag börjar tänka att det är ett medvetet grepp att göra dessa fultolkningar. För det är trots allt detta som sprids, inte de åsikter som framställdes i vår debattartikel, vilket blev än tydligare när jag nyligen uppmärksammade att jag blivit uthängd som censurivrare på sociala medier. Cissi Wallin har på sitt instagramkonto publicerat en skärmdump på en kommentar som jag har skrivit. Mitt namn syns tydligt på bilden.

Kommentaren lyder "Det finns mycket att plocka av. Den var tack och lov inte utlånad mer än ett par gånger. Och nu är den poff borta!" Det som inte framgår är sammanhanget, vad det egentligen handlar om. Kommentaren rörde boken *Things Tom likes* av Kate E. Reynolds, en bok om sexualitet och autism, som jag hade gallrat på mitt jobb.⁸ Det händer att jag lägger upp bilder på böcker som jag tycker är konstiga på ett eller annat sätt. Det är något jag har sett många kollegor göra. Det kan vara förlegade synsätt eller sånt som blir komiskt i dagens ljus. Det kan vara sånt vi tycker är konstigt eller problematiskt. När det gäller boken om Tom lyfte jag att jag tyckte att den framställde personer med autism på ett, enligt mig, märkligt sätt. Men det var inte det som var anledningen till att den nu, som jag lite skämtsamt uttryckte det, var "poff borta". Anledningen, vilket också framgår i kommentarerna, var att boken inte hade varit utlånad sedan 2015, och att den bara hade varit utlånad en gång sedan den köptes in.

Det finns bibliotek, bland annat Kungliga biblioteket och Lunds universitetsbibliotek, som har ett bevarandeuppdrag, men de flesta bibliotek har inte det. Vi måste gallra. Böcker blir inaktuella och går sönder, och en del blir så kallade hyllvärmare som inte rör på sig. Dessa behöver vi välja bort för att få plats med nytt. I min värld är det inte konstigt, snarare högst rimligt. Att vi sen ibland kan bli lite extra glada för att se en specifik titel på gallringslistan, eller för den delen lite extra ledsna för att se en annan, är inte heller konstigt. Men de åsikterna styr inte hur vi gör vårt jobb, oavsett hur gärna vissa verkar vilja få det till det.

Cissi Wallin skriver i en kommentar på sin instagram att "bibliotekarier runtom i Sverige dragit igång bojkotter och upprop för att 'rensa ut' böcker vars innehåll eller författare de personligen inte håller med." Hon skriver att "svenska bibliotekarier [har] krävt att Kajsa Ekis Ekmans senaste bok om kön ska förses med en varning om att den är 'hatisk' och 'problematisks', en del har krävt att den ska dras in".⁹ Vidare skriver Wallin att hon inte kan (i kommentarsfältet på grund av att det inte går att dela skärmdumpar) eller vill hänga ut enskilda bibliotekarier, men ändå är det vad hon senare alltså gör. Hon hänger ut mig, trots att jag inte har påstått något av det hon skriver. Och även om hon inte namnger mig i kommentarsfältet är det flera andra som drar paralleller till och specifikt nämner debattartikeln i *Biblioteksbladet*. Även om hon inte ens hade åsyftat mig hade det varit lätt för andra att tolka det så.

Jag skulle kunna skriva åtskilligt mer om hur detta har drabbat mig och Tamara personligen, men det är inte det viktigaste i detta. Det som är viktigt är hur detta är ett väldigt tydligt exempel på hur uttalanden och åsikter snabbt kan vridas bortom igenkännlighet. Och hur vissa personer med starka röster kan sprida dessa fel- eller, många gånger, fultolkningar som sanningar. Detta är alltid problematiskt, men det blir ännu mer problematiskt när det sprids av personer som når ut till många och som av andra anses ha hög trovärdighet. När personer som vi litar på säger något är vi sällan lika benägna att faktiskt kontrollera deras källor.

Urval och censur

Om reaktionerna på min och Tamaras debattartikel var obehagliga och dränerande, gjorde påståendet att jag var för censur mig mest arg. En av mina främsta arbetsuppgifter i min tjänst som bibliotekarie på Folkbiblioteken i Lund handlar om urval och inköp. Jag var med och tog fram vår mediepolicy som är ett av de dokument som ligger till grund för våra inköp.¹⁰ Även om det finns andra styrdokument som också påverkar vårt arbete med medier är mediepolicyen det dokument som styr det dagliga arbetet i störst utsträckning.

Lund är en hyfsat stor kommun som dessutom expanderar snabbt. Vi har tio folkbibliotek och ytterligare ett ska öppna i slutet av 2021. Sedan några år tillbaka görs inköpen centralt till alla våra folkbibliotek av en grupp om sex personer. Jag är en av två som köper in medier för barn och unga. Vår mediebudget tillåter oss att köpa stor del av det vi vill ha. Vi behöver sällan låta bli att köpa en bok av ekonomiska skäl, även om vi har den möjligheten om så krävs. För att ge en viss uppfattning om de volymer vi hanterar kan jag nämna att jag och min barnbibliotekari kollega hittills i år har köpt in lite drygt 12 000 böcker på svenska och engelska till barn och unga. Utöver det tillkommer böcker på andra språk till både barn och vuxna, alla vuxenböcker samt tidskrifter, filmer, tv-spel och e-medier.

Att vi skulle låta bli att köpa in en enstaka bok på grund av personliga åsikter är enbart absurt. Det som däremot kan påverka om vi köper in en bok, eller antal exemplar, är följande: kvalitet, saklighet, aktualitet, balans, intresse för en bredare målgrupp, budget och tillgång. Vi tar i regel inte hänsyn till ett verks ämne, men vi kan göra det i de fall det kan påverka balansen i våra sam-

lingar. Om det kommer ut många böcker inom samma ämne kan vi låta bli att köpa in vissa titlar med hänvisning till att vi redan har många titlar inom det området. Gäller det facklitteratur finns även ett krav på saklighet, att verket ska vila på vetenskaplig grund. Vi kan även välja bort en titel som vi bedömer vara alltför smal, till exempel ett inköpsförslag där vi kan anta att andra än förslagslämnaren inte har intresse för boken. Dock inte sagt att vi enbart köper in kioskvältare och det allra populäraste, vi vill ha en bredd i vårt bestånd.

Kvalitet är något som nämns i bibliotekslagen. Det är ett svårt begrepp eftersom det är närmast omöjligt att hitta en objektiv definition av det, men så som vi använder det handlar mycket om hur innehållet skildras och hur det presenteras. Kvalitetskravet handlar om formen, att läsbarheten eller trycket gör den svåränvänd. Vi vill också att vårt bestånd ska vara relevant, vilket gör att vi kan välja bort titlar utifrån ett aktualitetskrav. Det kan gälla exempelvis inaktuell facklitteratur eller böcker som mest är intressanta av nostalgiskäl. Det innebär inte att vi enbart köper nytugivna titlar, det kan i många fall vara intressant att köpa även äldre verk, i den mån det är möjligt att få tag på dem. Möjligheten att få tag på en bok påverkar så klart också. När det gäller nyare verk är det sällan något problem. Våra medieleverantörer kan i de allra flesta fall ta in vad vi efterfrågar, och kan de inte det har vi möjlighet att vända oss till andra aktörer. Men det är inte alla titlar som har så lång livslängd och även böcker som enbart är några år gamla kan i vissa fall vara svåra att få tag på. Slutligen är, som sagt, budget en påverkansfaktor.

Det går inte att kräva att varje bibliotek ska köpa in alla böcker. Alla bibliotek måste göra urval. Vissa bibliotek har en mer specifik målgrupp, till exempel är det rimligt att skolbibliotek främst har böcker anpassade till elevernas ålder. I andra fall, framför allt kanske i små kommuner, kan det vara nödvändigt att mer aktivt sålla på grund av budgetskäl. Det är dock så att bara för att en bok inte köps in till ett specifikt bibliotek betyder det inte att det biblioteket har valt att censurera boken. Det betyder inte heller att det är omöjligt för låntagarna på det biblioteket att få tillgång till boken.

Idag har många kommuner samarbeten över kommungränserna där det är möjligt att reservera, ofta utan kostnad, och låna böcker från andra bibliotek. Det finns också möjlighet att fjärlåna böcker inom Sverige och, i vissa fall, även internationellt. Naturligtvis finns det undantag och varje bibliotek har sina egna regler. Det går inte att kräva att få vilken bok som helst från vilket bibliotek som helst överallt i världen, men det finns stora möjligheter att få det du vill ha. Är du över 18 år och bor nära en högskola eller ett universitet har du ofta även möjlighet att botanisera i deras bibliotek.

Tillgång till information är en mänsklig rättighet. Tillgång till vilken information som helst, hur som helst, när som helst och var som helst är inte riktigt samma sak. Bibliotek har en viktig roll när det gäller demokratins fortlevnad, inte minst folkbiblioteken. Yttrandefrihet är en av grundbultarna i vår demokrati, men fri åsiktsbildning innebär inte att alla åsikter måste, eller ens kan, bemötas på samma sätt. Neutralitet innebär inte att alltid sitta tyst. Vi måste få prata om kontroversiella böcker, utan att det tolkas som att vi är för censur.

- 1) <https://harpers.org/a-letter-on-justice-and-open-debate/>. Läs mer om brevet och kontexten på https://en.wikipedia.org/wiki/A_Letter_on_Justice_and_Open_Debate. (Länkarna hämtade 2021-11-22)
- 2) <https://www.svenskakyrkan.se/vasterasstift/personligt-brev-till-dig-som-ar-trans> (Hämtad 2021-11-22)
- 3) https://www.skrivunder.com/biblioteksfolk_till_stod_for_transpersoners_rattigheter (Hämtad 2021-11-22)
- 4) Guiden finns här <https://www.biblioteksforeningen.se/expertnatverk/expertnatverket-for-bibliotekens-arbete-med-hbtqplus/> (Hämtad 2021-11-22)
- 5) <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/bibliotekspersonal-skriver-under-for-stod-till-transpersoner/> (Hämtad 2021-11-22)
- 6) <https://www.biblioteksbladet.se/ideer/debatt/bibliotek-ska-vara-trygga-for-transpersoner/> (Hämtad 2021-11-22)
- 7) <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/ovantat-harda-reaktioner-om-transpersoners-rattigheter/> (Hämtad 2021-11-22)
- 8) Inlägget publicerat 2021-09-10.
- 9) Läst 2021-10-25.
- 10) <https://folkbiblioteken.lund.se/documents/4279442/4307475/mediepolicy+tillg%C3%A4nglig.pdf/> (Hämtad 2021-11-22)

Flera boktips i Coronatider

Mats Myrstener fortsätter att dela med sig i *bis* av vad han läst sedan sist.



Kristoffer Folkhammar: *Magisterlekarna* (2015)

En burlesk roman om bögar: den strikte magistern, den undersköne Charlie, "hyenorna" Tim, Fred, Paul och Noak. En erotisk fantasi om ett pojkläroverk, där de snygga pojkarna alltid står till den enväldige magisterns tjänst. Ända tills han upptäcker att någon av pojkarna börjat revoltera med klotter och graffiti i skolan, något som han ser som gåtfulla meddelanden till honom själv och får hans dittills så homogena värld att krackelera! Folkhammar har gett ut fem böcker prosa och poesi och två antologier, han är kritiker och översättare från danska. Romanen är skriven med glimten i ögat, med en ironisk blinkning till De Geers Singleton-böcker, och kommer snart att filmas.



Tone Schunnesson: *Dagarna, dagarna, dagarna* (2020)

En i mitt tycke ganska lättviktig roman om den kända bloggaren och TV-personligheten Bibbs, som en dag står i begrepp att göra slut med sin pojkvän, som hon kallar Baby. Hon tvingas då plötsligt skaffa fram 100 000 kronor för att komma över förstahandskontraktet till deras gemensamma lägenhet. En "kändisroman" från Stockholms innerstad, kantad av knark, spelmissbruk och sex, men i avsaknad av litterär själ. Boken blev för mig en besvikelse, då den skrivits upp i media.



Frida Boisen: *Berätta aldrig det här* (2020)

Som jämförelse läste jag denna bok som också uppmärksammats i media. (När jag skriver detta har precis dramatiker Lars Norén dött i corona.) Författaren är en känd mediaperson, men bakom den glättiga fasaden döljer sig en plågad och känslig person med, som det förefaller, ett stort hjärta. Och hennes historia är inte utan dramatik. Någon "roman" är det inte, snarare en blandning av självbiografi och självhjälpsbok, med självmord som tema. Författarens mor tar sitt liv på Mors dag 2007 och anklagar i ett brev dottern för att ha förorsakat hennes död, sällan har en mer elak kvinna skildrats i litteraturen. Hon är den pilgiftsdrypande bitterheten personifierad, ständigt skuldbeläggande sin omgivning, och i boken försöker Boisen förstå sin mor,

gift med en Volvochef, uppväxt i Göteborg och tidigt skild, med bara ett litet barn att ösa sin bitterhet över.

Den som tycker att gamla föräldrar eller svärföräldrar är "lite jobbiga" bör läsa boken, där även fadern som slår både dottern och sin nya fru ges ett (om än ganska försonande) porträtt. För samtidigt är boken inte utan kärlek till föräldrarna, men en kärlek som i moderns fall aldrig besvaras. Och den ständiga frågan som gnager: *Varför var vi ingen lycklig familj?* Temat är evigt: att försöka förstå och försonas med sina föräldrar och försöka att inte upprepa deras misstag. Ibland lyckas det, ibland inte. I Frida Boisens fall tog det nästan 40 år innan hon berättade.



Ester Blenda Nordström: *En rackarunge* (1919)

Genom en dokumentärfilm på TV kom jag i kontakt med Nordström (1891–1948) som anses vara en av de första svenska kvinnliga journalister av betydelse på 1900-talet, tillsammans med bland andra Elin Wägnér och Barbro Alving. Nordström var en äventyrska och redan i debutboken *En rackarunge* (som finns i fulltext på nätet) kan man ana detta: hon vill hellre vara pojke än söt flicka. Hon ställer till med allsköns upptåg, som att försöka flyga från hög höjd med hjälp av ett paraply, något som Astrid Lindgren inspirerades av både i Pippi- och Madicken-böckerna. När hennes stränge farbror prästen bestraffar henne med björkriset, så hämnas hon genom att gnida in hans prästkappa med löss!

Ester Blenda Nordström blev över en natt rikskänd när hon "wallraffade" (innan ordet var uppfunnet) på

en bondgård i Sörmland, något som hon beskrev i tidningsartiklar och i boken *"En piga bland pigor"* 1914. Kritiken av bondgården i Nyköping gav upphov till en motskrift, *"Ett pennskaft som piga"*, och Nordström blev kändis på kuppen. Hon skulle senare i livet bland annat arbeta som lärare bland samebarn i Lappland, på plats med nödhjälp till Finland efter första världskriget. Hon skrev resereportage om emigranterna i Nordamerika, reste i Sydamerika och i Sovjetryssland, ända bort till Vladivostok. I Kamtjatka fick hon tbc och tvingades återvända till Sverige. Hon skrev ett flertal barn- och reseböcker som såldes i stora upplagor.

Ester Blenda Nordström var lesbisk och i boken *"Ett jävla solsken"* (2017) av Fatima Bremmer beskrivs hennes kärlek till livskamraten Carin Waern Frisell.



Scholastique Mukasonga: *Madonnan vid Nilen* (2020)

Författaren är från Rwanda (född 1956) men bor i Frankrike. I den här fascinerande romanen skildras en flickskola i Virungabergen (känt för sina gorillor), inte långt från huvudstaden Kigali. Året är 1979, men mycket i boken pekar fram mot de oroligheter som utlöste folkmordet 1994. De flickor som går på den katolska internatskolan Notre-Dame-du-Nil (där en av Nilens källor påstås finnas) kommer från fina familjer med bakgrund i kyrka, militär och byråkrati. Nästan alla är hutu, bara ett litet noga utvalt antal flickor är tutsi. En av hutuflickorna, Gloriosa, är regimens förlängda arm

och rapporterar allt illa som sägs om den till sin far. Livet i skolan är en blandning av idyll och fanatism. Flickorna, som står mellan tonår och vuxenliv, har fantasifulla namn som Godiva, Immaculée, Modesta, Virginia och Veronica. Sina afrikanska, egentliga namn, följer de sorgfälligt. De gamla belgiska kolonialherrar-na hyllas, firas och beundras.

Det är ett mustigt språk, handlingen berikas också av insprängda fakta om landets religion och folk, och det är en spännande och verkligt bildande läsning, som man inte glömmer.



Fleur Jaeggi: *Tuktans ljuva år/Proleterka* (2019)

Detta är en helt annorlunda bok, och ändå finns likheter med den förra, då den utspelas på ett katolskt flickinternat i Schweiz, i den ärkekonserverativa kantonen Appenzell (där kvinnor fick rösträtt 1997 som de sista i Europa). Jaeggi, född 1940, bor numera i Milano, arbetar på bokförlag och är översättare. Fem av hennes små, korta böcker har översatts till engelska, två till svenska. *Tuktans ljuva år* skildrar hennes tid på flickinternat, en tid av instängdhet, täta relationer och maktkamper mellan flickorna på skolan, där extas blandas med from och sträng katolicism, samtidigt som berättaren växer upp till kvinna. Den påminner i sin dagboksform och skarpsynthet ibland om en annan litterär höjdare: *Anne Franks dagbok*. I *Proleterka* fortsät-

ter Jaeggi sitt dagboksskrivande. Hennes mor bor i Brasilien och meddelar sig bara brevlades. Fadern är en svag karaktär som arbetar inom finansvärlden. I *Proleterka* tar han med dottern på en sorts försoningsfärd med en jugoslavisk båt till Italien. Här upplever hon våldsam och intensiv kärlek med en av båtens matroser, allt skildrat på ett pregnant och konstrikt språk av hög kvalitet. *Proleterka* kom på italienska 2003, jag skulle gärna läsa vidare om huvudpersonens fortsatta öde. Jaeggi är 80 år, och flera av hennes böcker kommer säkert att översättas tids nog. Boken har redan blivit en "minor classic".

Arkivens makt på agendan

Antologin *Arkivism: en handbok* vill bidra till att skapa en arkivistisk folkrörelse för att få in fler röster och perspektiv i arkiven.



Larsson Pousette, Helene och Thomsgård, Lina (red.) (2021). *Arkivism: en handbok*. Stockholm: Volante och Stockholms kvinnohistoriska.

Antologin *Arkivism: en handbok* vill göra plats för fler än överklassmän i historieskrivningen. Det är ett angeläget uppdrag! Boken ger tips på hur man kan hitta och lyfta bortglömda kvinnor i arkiven. Den uppmuntrar också läsaren att engagera sig i framtidens historieskrivning genom att dokumentera och arkivera sitt eget och andras liv, men även föreningars verksamhet.

Boken ges ut hundra år efter att kvinnor fick rösträtt i riksdagsvalen i Sverige. Redaktörerna Helene Larsson Pousette och Lina Thomsgård konstaterar att kvinnor visserligen syns, hörs och har politisk agens i dag, men att de inte dokumenterar sina liv i samma utsträckning som män. De flesta historiska källor om kvinnor är dessutom skapade av andra än kvinnor själva.

Förutom att fylla arkiven med fler röster och perspektiv ger *Arkivism* exempel på hur man kan använda arkivens luckor och tystnader. Det har konstnären Katarina Pirak Sikku gjort i sin utställning "Nammalåhpån", där hon granskat arkivmaterial från rasbiologiska institutet. "Materialet jag arbetar med handlar förvisso om samer. Men det är inte producerat av samer. Så jag söker i mellanrummen", berättar hon i en intervju i boken.

En av bokens styrkor är just att den lyfter fram metoder för att utmana makten över historieskrivningen, såsom att arkivera saknade röster, ställa nya frågor eller lyssna på vad arkiven berättar genom vad som saknas i dem. Detta poängterar särskilt i bokens inledning och kan säkert bidra till att en och annan läsare känner sig manad att sätta igång. I bokens senare del finns konkreta tips på hur man går tillväga för att söka i arkiv, tolka arkivmaterial och själv skapa arkiv – liksom en överblick över arkiv i Sverige och vilka regler och lagar som styr dessa.

Här finns alltså mycket matnyttigt och jag tror att boken kan ge värdefulla ingångar för den som är ny i arkivvärlden. Samtidigt önskar jag att den kritiska ansatsen – att finna och dokumenterade saknade röster – hade genomsyrat boken i än högre utsträckning. Jag tänker på det när jag läser tipsen på frågor till personer vars historia man vill dokumentera, där det till exempel förutsätts att alla har en mor och en far. Sådana frågor behöver justeras om man vill få fram berättelser om liv som avviker från normen.

Jag drar mig till minnes ett samtal som Västerbottens Museum anordnade i höstas om mötesplatser för hbtq-personer förr och nu. Forskaren Svante Norrhem berättade om äldre hbtq-personer vars liv ofta har omgärdats av en kompakt tystnad. Släkten kunde känna till hur det låg till utan att det någonsin nämndes. Hur ställer man frågor om sådant som inte har fått finnas? Hur tolkar man det som aldrig uttalas?

Visst går det att läsa *Arkivism* som en inbjudan till att undersöka just sådana livshistorier. Men boken hade vunnit på att fördjupa den tematiken och på att ge mer utrymme åt de många intressanta röster som nu medverkar i korta, ofta upphackade intervjuer.

Formen och tilltalet är antagligen valt för att vara lätt samt och inbjudande. Själv längtar jag efter en tydligare struktur, bättre bildhantering och författare som vågar lita på att jag som läsare kommer ihåg vad de redan skrivit. Det formmässiga valet att låta person- och föreningsarkiv löpa parallellt är inte heller hjälpsamt. Dock uppskattar jag att föreningsarkiv finns med, då de är nog så viktiga för en mer rättvisande historieskrivning.

"Vi vet ofta hur det skrivs om många grupper. Vad som nästan alltid saknas är de egna berättelserna, dina berättelser. De spår och det källmaterial som finns är viktiga att samla in och bevara. Det är det som är arkivism."

(Ur *Arkivism: en handbok*, s. 138)

Med det sagt väcker läsningen av *Arkivism* trots allt ett ökat intresse för arkiv hos mig. Till vardags jobbar jag på folkbibliotek och boken får mig att fundera över varför arkiv behandlades så styvmoderligt under min utbildning till bibliotekarie. I folkbibliotekens samlingar har vi en mängd unika berättelser liksom lokal kännedom om intressanta levnadsöden, kanske ännu odokumenterade. Vi känner till lokala föreningar och kan vara en arena för muntligt berättande. Borde vi inte kunna samverka mer med arkiv?

Jag tänker på när jag för något år sedan – i min roll som bibliotekarie – blev kontaktad av Doroteaupproret som ville ha hjälp att resonera kring var de skulle arkivera sina handlingar. Jag hörde mig för bland de institutioner jag kände till och vi landade så småningom i Folkrörelsearkivet i Västerbotten. En annan gång upptäckte jag att den i Dorotea välkända folkmusikern tillika riksspelmannen Sören Johansson

inte fanns omnämnd på Wikipedia, så jag skapade en sida om honom (vilket underlättades av att jag hade gått en fortbildning om Wikipedia och att coronapandemin stundtals gav utrymme för den typen av arbete).

Bibliotekens och arkivens möjligheter till liknande samverkan tycks mig i teorin oändliga. Frågan är i vilken mån sådana insatser synliggörs och anses värdefulla? Och hur påverkar folkbibliotekens krympande resurser möjligheten att arbeta med arkivfrågor? Skulle det behövas mer formaliserade strukturer för samverkan? Sådana frågor väcker boken i mig. Jag låter dem stå obesvarade – se det som en inbjudan till fortsatt diskussion eller en uppmaning att utforska vad *Arkivism* väcker i dig.

Karin Rågball



Ur Valfrid Palmgren Munch-Petersens arkiv på KB. Foto: KB

Inbjudan/kallelse till BiS årsmöte 2022

Föreningen Bibliotek i Samhälle håller årsmöte
lördagen den 26 mars 2022 kl. 10 – 16.

Lokal

Svensk biblioteksförening, Oxtorgsgränd 2,
111 57 Stockholm
T-bana Hötorget, uppgång Sergelgatan –
Malmskillnadsgatan

Program

Kl. 10 – 12:

Årsmötesförhandlingar,
öppna för BiS medlemmar

Kl. 12 – 13:

Lunch

Kl. 13 – 14.30:

Presentation och diskussion i något aktuellt
ämne som meddelas senare.
Även icke medlemmar är välkomna!

Kl. 14.30 – 16:

Fortsatta årsmötesförhandlingar

Motioner ska vara styrelsen tillhanda senast
två veckor före mötet,
foreningenbis@gmail.com.

Anmäl deltagande till Christian Forsell,
christian_forsell@telia.com

Välkommen!

Styrelsen

Dagordning för årsmötet

- 1 Mötet öppnas
- 2 Val av mötesordförande, sekreterare och justerare
- 3 Fastställande av dagordning
- 4 Styrelsens verksamhetsberättelse för 2021
- 5 Ekonomisk rapport, bokslut och revisionsberättelse
- 6 Frågan för ansvarsfrihet för styrelsen och kassören
- 7 Tidskriften *bis*
- 8 Motioner. Ev. motioner läggs ut på BiS webbplats
- 9 Solidaritetsfonden
- 10 Verksamhetsplan för 2022
- 11 Fastställande av budget för 2022
- 12 Fastställande av medlems- och prenumerationsavgifter för 2023
- 13 Ajournering. Presentation och diskussion om något aktuellt ämne
- 14 Årsmötesförhandlingarna återupptas
- 15 Val av ordinarie styrelseledamöter på 1 år
- 16 Val av ersättare på 1 år
- 17 Val av kassör på 1 år
- 18 Val av två revisorer på 1 år
- 19 Val av valberedning på 1 år
- 20 Övriga frågor
- 21 Mötet avslutas

Engagera dig i styrelsen!

Föreningen söker nya styrelseledamöter! Är du intresserad eller nyfiken på vad det innebär, kontakta valberedningen, Ida Holmlund idaholmlund@yahoo.se.

Avsändare:
bis c/o Christian Forsell
Kobjersvägen 9A
227 38 Lund

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

ENGAGERA DIG I BIS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

KONTAKTPERSONER

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-18 59 84
Göteborg: Anna Hallberg
anna.hallberg@kultur.goteborg.se, 031-36 83 375
Malmö: Martin Persson
oeoe@zitherlessons.net, 0737-02 37 90
Umeå: Ida Holmlund
idaholmlund@yahoo.se

Vill du bli kontaktperson på din ort?
Hör av dig!

VILL DU FÅ FLER BIBLIOTEKSNYHETER FRÅN VÄNSTERHÅLL?

BiS digitala nyhetsbrev innehåller nyheter, information och tips för dig som vill bevaka biblioteksutvecklingen ur ett vänsterperspektiv.

Det enda du behöver göra för att få nyhetsbrevet är att anmäla ditt intresse på vår hemsida foreningenbis.com.

NÄSTA NUMMER!

Nästa nummer av *bis* utkommer i mars. Redaktionen välkomnar varmt bidrag i text och bild. Välkommen med ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 18 februari.



bis 3/2021. Foto: Karin Råghall